

staatsbosbeheer

Managementplan Oostvaardersplassen

2020-2027

Versie 1.3 mei 2020

Datum	26 mei 2020
Status	definitief

Colofon

Project	Managementplan Oostvaardersplassen 2020-2027
Versienummer	1.3 mei 2020
Status	Definitief
360 documentnummer:	
Gebied	Oostvaardersplassen
Planeenheid	Oostvaardersplassen
Beheergebied	Oostvaardersplassen
Provinciale eenheid	Flevoland
Opdrachtgever	ir. W.J.R. Neutel hoofd Staatsbosbeheer Flevoland
Steller	IJ. Zwart
Adres:	Staatsbosbeheer Kitsweg 1 8218 AA Lelystad

Dit plan vervangt alle eerdere vastgestelde managementplannen

Vastgesteld op 26 mei 2020

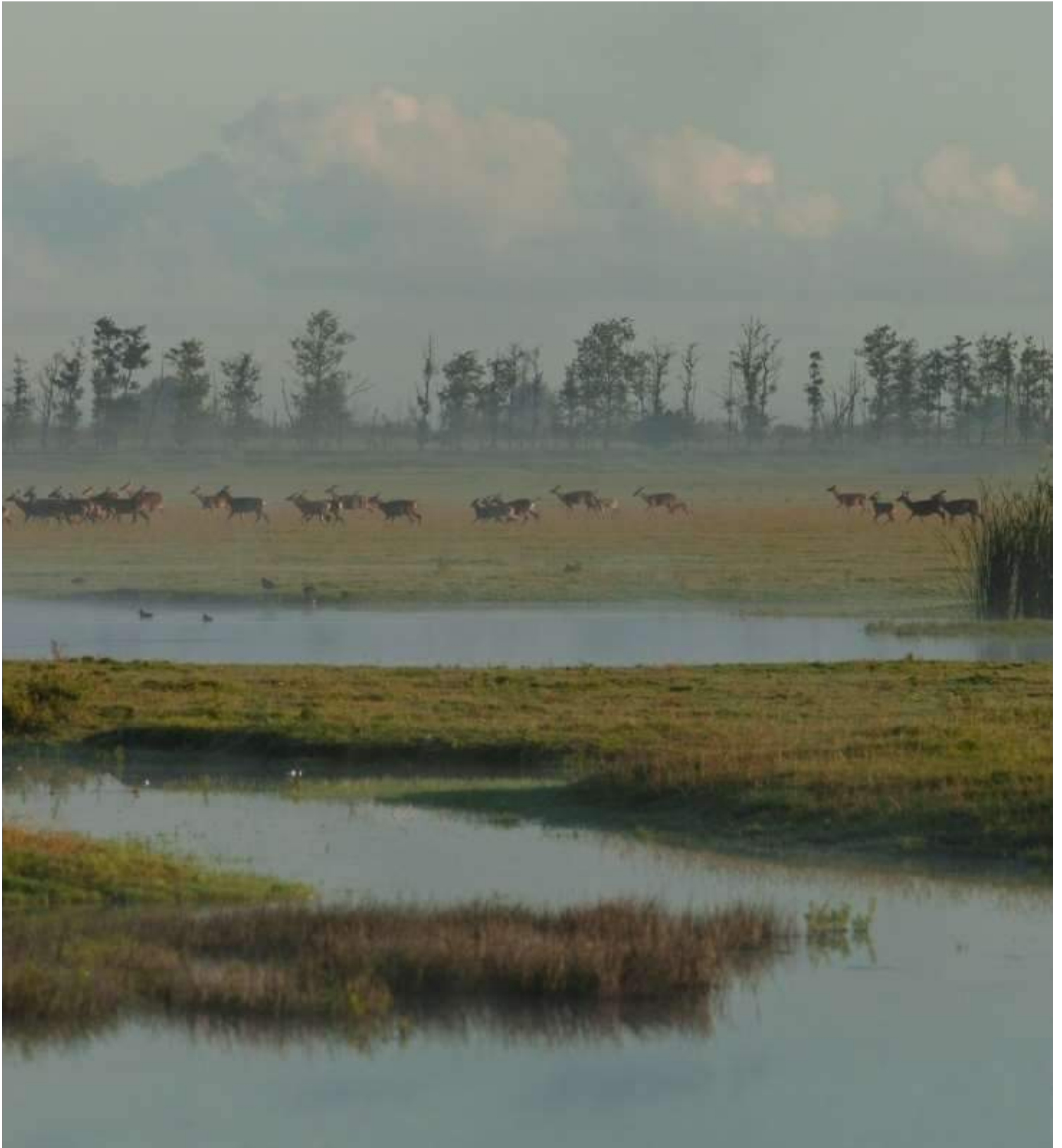
Ir. W.J.R Neutel

Inhoudsopgave

Samenvatting	7
(Beleids)kaders voor het managementplan	8
Status en proces van het managementplan.....	8
Opgave vanuit de beleidskaders	9
Grote herbivoren	10
Monitoring en onderzoek.....	11
Omgevingsmanagement en communicatie	11
1. Inleiding	14
1.1 Algemeen.....	14
1.2 Aanleiding	14
1.3 Doel.....	15
1.4 Proces managementcyclus	15
1.5 Consultatieronde.....	15
2. De beheerstrategie	18
2.1 Het beheergebied	18
2.2 De opgaves vanuit de beleidskaders	18
2.3 Lessen uit het verleden	19
2.4 Het versterken van de veerkracht.....	19
2.5 De strategie versterken van het landschap	19
2.6 De strategie ruimte voor waterdynamiek	20
2.7 De strategie levensvatbare populaties grote herbivoren	21
2.8 De strategie bijsturen door grote ingrepen	21
2.9 De strategie versterken van de natuurbeleving	21
2.10 Oostvaardersplassen in beeld.....	22
3. Grote herbivoren	24
3.1 Inleiding	24
3.2 Leefgebied van de grote herbivoren	24
3.3 Populatieopbouw van de grote herbivoren	25
3.3.1 De betekenis van begrazingsbeheer	25
3.3.2 De invloed van de begrazing op de vegetatieontwikkeling	26
3.3.3 Terugblik 25 jaar beheer natuurlijke processen	26
3.3.4 Omvang totale populatie: 1100 grote herbivoren	26
3.3.5 Onderverdeling van de soorten grazers in het kerngebied	27
3.3.6 Beheer van de populatie grote herbivoren	27
3.3.7 Bijsturing omvang populatie grote herbivoren	27
3.4 Dierenwelzijn.....	28
3.4.1 Inleiding	28
3.4.2 Controle van grote herbivoren	28
3.4.3 Handelen bij ziekte en verwonding	29
3.4.4 Bijvoeren van grote herbivoren	29
3.4.5 Voorkomen van onnodig lijden	30
3.4.6 Veterinaire monitoring	30
3.4.7 Meldplicht dierziekten	31
3.5 Beheer van de edelherten	31
3.5.1 Doelstand en populatie opbouw edelhert	31
3.5.2 Populatiebeheer van de edelherten.....	32
3.5.3 Gewond of ziek edelhert	32
3.5.4 Bijvoeren van edelherten.....	32

3.6	Beheer van de konikpaarden en hekrunderen.....	32
3.6.1	Doelstand konikpaard en hekrund.....	32
3.6.2	Het beheer van de populatie konikpaarden	33
3.6.3	Het beheer van de populatie hekrunderen	33
3.6.4	Bijvoeren van konikpaard en hekrund	34
3.7	(Ge)dode grote herbivoren	34
3.7.1	Registratie van geschoten en gestorven grote herbivoren.....	34
3.7.2	Benutting grote herbivoren voor de voedselketen	34
3.7.3	Benutten ten behoeve van biodiversiteit	34
3.7.4	Afvoer voor destructie	35
4.	Monitoring en onderzoek	37
4.1	Monitoring	37
4.1.1	Uitvoering van monitoring en opslag van gegevens.....	38
4.1.2	Uitdragen van monitoringsgegevens.....	38
4.2	Onderzoek	38
4.2.1	Veldstation	38
4.2.2	Uitdragen van onderzoeksresultaten.....	39
5.	Omgevingsmanagement en communicatie	41
5.1	Strategie.....	41
5.2	Omgevingscommunicatie	41
5.3	Marketingcommunicatie	41
5.4	Interne communicatie.....	42
5.5	Communicatiemiddelen	42
	Bijlage 1: Managementplan procedureel.....	44
	Bijlage 2 Gebiedsbeschrijving.....	46
	▪ Kerngebied Oostvaardersplassen	46
	Moeras	46
	Grazige deel	46
	Natura 2000	46
	▪ Oostvaardersplassen Lelystad	46
	Hollandse Hout	46
	Nieuwe Natuur Oostvaardersplassengebied	47
	▪ Oostvaardersveld	47
	Oostvaardersveld.....	47
	Nieuwe Natuur Oostvaardersplassengebied	47
	▪ Oostvaardersplassen Almere	47
	Kotterbos	48
	Oostvaardersbos.....	48
	Bijlage 3: Wet-/regelgeving en kaders.....	50
	▪ Wet natuurbescherming	50
	▪ Wet dieren	50
	▪ Natura 2000.....	50
	▪ Kaderrichtlijn Water	51
	▪ Natuurnetwerk Nederland.....	51
	▪ Faunabeheerplan Flevoland 2019-2023	52
	▪ Beleidslijn Bijvoeren grote grazers.....	52
	▪ Nationaal Park Nieuw Land.....	52
	▪ Ondernemingsplan 2020-2025 Staatsbosbeheer	53
	Bijlage 4: Terugblik op vijftwintig jaar beheer	57
	▪ De ruiende grauwe gans.....	57
	▪ Ruimtelijke maatregelen in het grazige deel	57
	▪ Inzet van grote herbivoren.....	57

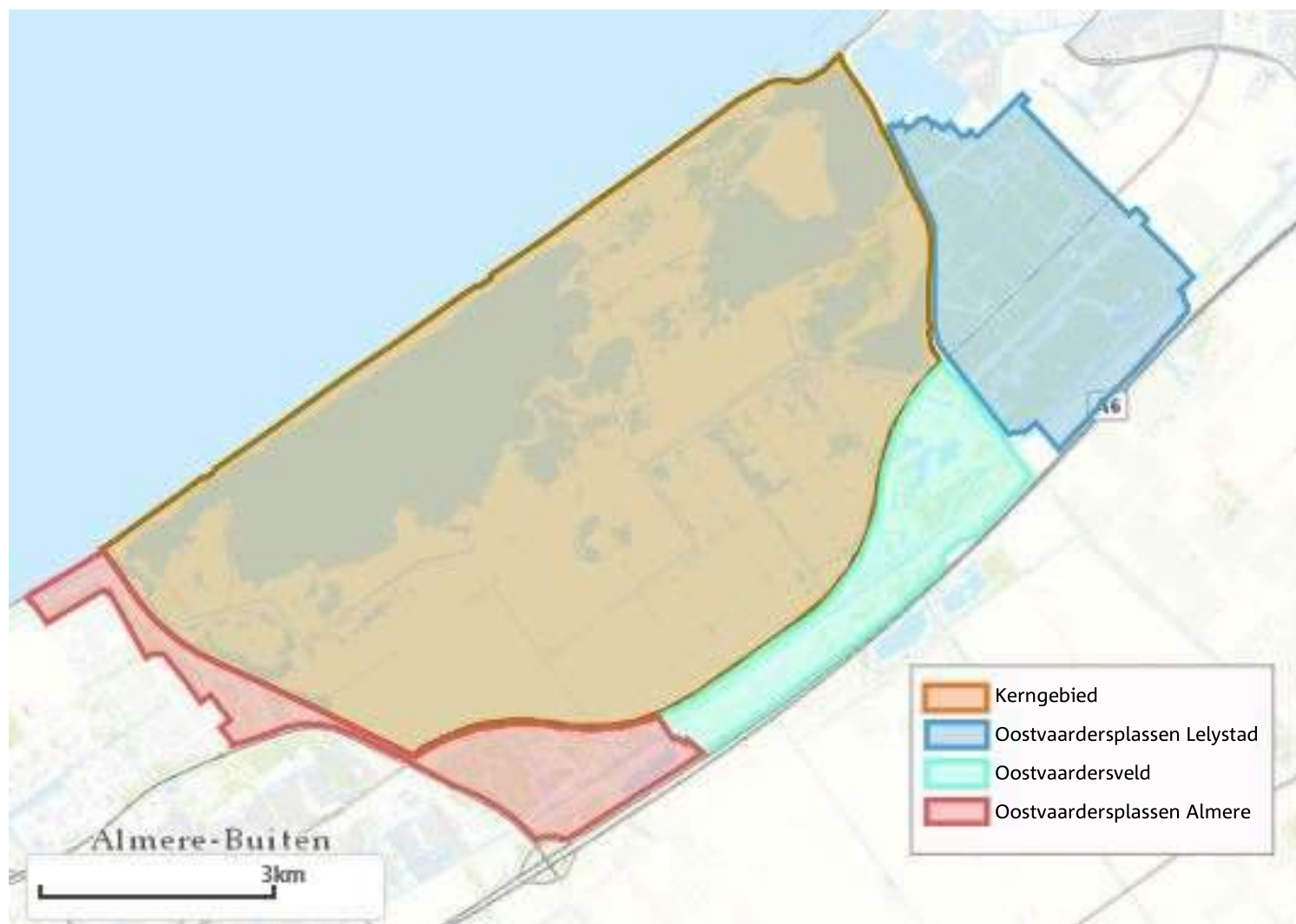
▪ Natuurlijke processen centraal.....	57
▪ Het effect van natuurlijke processen centraal.....	58
▪ Lessen uit het gevoerde beheer	58
Bijlage 5: Body Condition Score	61
▪ Body Condition Score rund.....	61
▪ Body Condition Score paard.....	62

Samenvatting

De Oostvaardersplassen is een verblijfplaats voor vele vogelsoorten als foerageer-, broed-, of rustgebied. Het kerngebied is internationaal gezien een belangrijke halte op de vogeltrekroute van Noord- naar Zuid Europa en Afrika en omgekeerd. De Oostvaardersplassen is onderdeel van een wereldwijd en nationaal netwerk van topnatuurgebieden die het beschermen waard zijn.

De Oostvaardersplassen (figuur 1) is één van de grotere natuurgebieden van Nederland, gelegen in de nabijheid van de stedelijke gebieden in Flevoland en de Randstad. Het is een afwisselend gebied van internationale betekenis voor broed- en trekvogels. Het gebied bestaat anno 2020 uit moerasland, oeverlanden, droge graslanden, natte graslanden, struweel én bosrijke gebieden. De bijzondere natuurwaarden en de noodzaak om deze te beschermen zijn zowel op Europees niveau (Natura 2000 en Ramsar) als nationaal niveau (Natuurnetwerk Nederland) geborgd. Samen met de Marker Wadden, de Lepelaarplassen en het Markermeer, vormen de Oostvaardersplassen het Nationaal Park Nieuw Land. Met de ontwikkeling van Nationaal Park Nieuw Land wordt gewerkt aan een uitbreiding van en kwaliteitsimpuls voor de natuur en het vergroten van de natuurbeleving.

Figuur 1: Gebiedskaart Oostvaardersplassen

(Beleids)kaders voor het managementplan

Het beheer van de Oostvaardersplassen berust bij Staatsbosbeheer, rechtspersoon met wettelijke taak en eigenaar van het gebied.

Als onderdeel van het Natura 2000-netwerk draagt het kerngebied van de Oostvaardersplassen bij aan de bescherming van dieren, planten en hun natuurlijke leefomgeving, met als doel de biodiversiteit (soortenrijkdom) te behouden.

Daarbij is de Oostvaardersplassen onderdeel van het Natuurnetwerk Nederland (NNN). Doel van het NNN is de realisatie van een robuust landelijk samenhangend netwerk van natuurgebieden dat voldoende (leefruimte) biedt voor soorten en waarden die karakteristiek zijn voor de Nederlandse natuur. Dit netwerk dient beleefbaar te zijn voor mensen en bij te dragen aan het maatschappelijk welzijn (Omgevingsprogramma Flevoland, 2018).

Het internationale Biodiversiteitsverdrag dat Nederland heeft ondertekend, vormt het overkoepelende raamwerk voor behoud van biodiversiteit. Een opgave die binnen Nederland voor een groot deel in de natuurgebieden ligt en dus ook in de Oostvaardersplassen.

In bijlage 3 is een overzicht opgenomen van de belangrijkste (beleids)kaders.

In het beleid ten aanzien van de Oostvaardersplassen hebben zich de afgelopen jaren meerdere ontwikkelingen voorgedaan. Hiervan is voor dit managementplan relevant dat het Rijk en de provincie Flevoland in 2016 een overeenkomst sloten over het dierenwelzijn van de grote herbivoren. In juli 2018 hebben Provinciale Staten van Flevoland een het beleidskader beheer Oostvaardersplassen vastgesteld, op basis van het advies van de commissie van Geel.

In juli 2018 ondertekenden Gedeputeerde Staten van Flevoland en Staatsbosbeheer het Convenant ontwikkeling Oostvaardersplassengebied. In artikel 4 van dit convenant is afgesproken dat *“Staatsbosbeheer op basis van het beleidskader in overleg met de provincie een nieuw managementplan opstelt, waarbij wordt gewerkt vanuit een integrale visie op het beheer van het Oostvaardersplassengebied, afgestemd op overige ontwikkelingen zoals het Nationaal Park Nieuw Land.”* Ook is afgesproken dat *“het beheermodel van de grote grazers in het managementplan wordt uitgewerkt, in lijn met het advies van de commissie van Geel”*. In het convenant is opgenomen dat het gaat om *“een combinatie van strikt uitgevoerd vroeg-reactief beheer aangevuld met een vorm van beheer die zich richt op aantallen, met als inzet dat de begrazingsdruk niet boven de 1500 dieren uitkomt”*. *‘Staatsbosbeheer gaat pas tot vaststelling van het managementplan over nadat Gedeputeerde Staten van Flevoland hiermee heeft kunnen instemmen’*.

Status en proces van het managementplan

Met het voorliggende managementplan van Staatsbosbeheer wordt uitvoering gegeven aan deze afspraken in het convenant.

Het managementplan heeft geen juridische status, anders dan dat Staatsbosbeheer en Gedeputeerde Staten daar afspraken over hebben gemaakt. Het managementplan is een ‘eigen’ plan van Staatsbosbeheer, dat in de loop van de komende jaren kan worden vervangen door interne planfiguren of instrumenten die ook in de andere gebieden van Staatsbosbeheer worden gebruikt. Voor zover het Natura 2000-beleid betreft kan dit managementplan gebruikt worden als input voor een volgende versie van het Natura 2000-beheerplan Oostvaardersplassen. Het managementplan is een adaptief plan (bijlage 1). Dit betekent dat het jaarlijks wordt aangevuld met nieuwe thema's en/of op inhoud aangepast.

In het managementplan worden de vele opgaven vanuit de (beleids)kaders vertaald in een strategie (hoofdstuk 2) voor het beheer, waarbij de lessen uit het beheer van de afgelopen 25 jaar (bijlage 4) worden meegenomen. Dit resulteert in de te nemen beheermaatregelen. De voorliggende versie werkt het onderdeel beheer grote

herbivoren uit (hoofdstuk 3). Daarnaast zijn de onderdelen monitoring (hoofdstuk 4) en omgevingsmanagement en communicatie (hoofdstuk 5) uitgewerkt. De overige beheeronderwerpen worden de komende jaren uitgewerkt. Voor de uitvoering van de beheermaatregelen worden protocollen opgesteld. In de protocollen worden de concrete activiteiten benoemd. Deze protocollen maken geen deel uit van het managementplan.

Bij de uitvoering van het beheer wordt gewerkt met het principe van lerend beheren. Ervaringen uit de praktijk en inzichten op basis van monitoring zijn lessen die tot aanpassing in het beheer leiden.

Opgave vanuit de beleidskaders

Uit wet- en regelgeving, de aanwijzing van de Oostvaardersplassen als Natura 2000-gebied, het provinciaal beleidskader beheer Oostvaardersplassen en het nationale en provinciale natuurbeleid volgen de volgende opgaves voor de Oostvaardersplassen:

- De hoogste prioriteit ligt bij het realiseren van de Natura 2000-doelen (de vogelwaarden) in het kerngebied;
- De biodiversiteit wordt vergroot en versterkt door te investeren in de realisatie van een veerkrachtig natuurgebied met een gevarieerd landschap. Een landschap waarin de verschillende landschappelijke zones in onderlinge samenhang functioneren. *'De uitvoering moet op een zodanige wijze gebeuren dat de biodiversiteit in het algemeen en de variëteit in vegetaties en daarmee de variëteit in het landschap worden bevorderd en in elk geval niet achteruitgaan'*;
- *'Het realiseren van een door de mens als bijzonder ervaren en kwalitatief hoogwaardig natuurgebied in de nabijheid van de stedelijke gebieden in Flevoland en de Randstad'. 'Voor de bezoeker dient de bijzondere beleving van verloren zijn in een 'ongerept' en uniek natuurgebied centraal te staan'*. De ontwikkelingsvisie van Nationaal Park Nieuw Land is hierbij richtinggevend;
- *Het betrekken van de wetenschap voor het uitvoeren van onderzoek dat nodig is om het ecosysteem beter te begrijpen, het beheer te evalueren en keuzes in de ontwikkeling van het Nationaal Park te onderbouwen;*
- *Het werken aan een breed maatschappelijk draagvlak voor het gebied en het beheer.*

Met beheer wordt ingezet op het versterken van de veerkracht in het natuurgebied. Het doel daarbij is het realiseren van een gebied dat ruimte biedt aan ontwikkelingen in de natuur en daarmee een herstelvermogen in zich heeft. Hierbij wordt zo veel mogelijk gebruik gemaakt van processen die sturing geven aan de landschappelijke ontwikkeling (zoals waterdynamiek, landschapsvormende processen en begrazingsbeheer). Tegelijk is periodiek ingrijpen door de mens (zoals de moerasreset en de realisatie van de beschuttingsopgave) noodzakelijk om de opgaves van het gebied te realiseren. Andere belangrijke opgaven waar via het beheer aan gewerkt wordt zijn de bosontwikkeling en het beheer rond recreatievoorzieningen.

Om alle opgaves uit de (beleids)kaders te realiseren wordt via het beheer ingezet op het versterken van de veerkracht van het natuurgebied. Het doel daarbij is het realiseren van een gebied dat ruimte biedt aan ontwikkelingen in de natuur en daarmee een herstelvermogen in zich heeft. Het beheer van dit gevarieerd landschap wordt langs 5 strategieën vorm gegeven, te weten:

- Versterken van het landschap,
- Ruimte voor waterdynamiek,
- Levensvatbare populaties grote herbivoren,
- Bijsturen door grote ingrepen,
- Versterken van de natuurbeleving.

De opgaves vanuit de (beleids)kaders kunnen niet alleen via beheermaatregelen gerealiseerd worden. Er zijn ruimtelijke inrichtingsmaatregelen nodig om de vele ambities te bereiken. Tot circa 2024 worden de volgende ruimtelijke ingrepen gerealiseerd:

- Uitvoeren van de Natura 2000-beheerplanmaatregel moeras-reset;
- Realisatie van extra water en natte graslanden in het grazige gebied;
- Realisatie van de beschutting in het grazige deel;
- Ontwikkeling van de poortgebieden Oostvaardersplassen Almere en Oostvaardersplassen Lelystad.

Grote herbivoren

In de jaren '80-'90 bracht de voormalige Rijksdienst IJsselmeerpolders hekrunderen, konikpaarden en edelherten naar het gebied. Deze grote herbivoren geven door hun graasgedrag vorm aan het landschap. Het edelhert, het konikpaard en het hekrund verschillen in hun gedrag en leveren daarmee gezamenlijk een grotere diversiteit in de vegetatiestructuur dan wanneer slechts één of twee soorten worden ingezet. Runderen en paarden hebben beide het hele jaar door een sterke voorkeur voor grassen. Edelherten voeden zich met grassen, maar benutten daarnaast ook struiken en bomen om hun voedingsstoffen binnen te krijgen.

De edelherten in de Oostvaardersplassen zijn in het wild levende dieren van een – op grond van de Wet natuurbescherming - beschermde inheemse diersoort. De hekrunderen en konikpaarden in het kerngebied van de Oostvaardersplassen zijn in het wild levende dieren.

Sinds 1996 wordt het hele grazige gebied van het kerngebied jaarrond begraaasd door hekrunderen, konikpaarden en edelherten. Deze soorten zijn geïntroduceerd met als belangrijkste doel: het in stand houden van voldoende grasland dat als voedselgebied kon dienen voor ganzen. In het Oostvaardersveld is de begrazing en de begrazingsdruk door konikpaarden en edelherten de sturende factor in het realiseren van een gevarieerd landschap. De konikpaarden in het Trekweggebied dragen bij aan de realisatie van een gevarieerd grasland dat geschikt is als foerageergebied voor de kiekendief.

Het beheer van de grote herbivoren kent twee aspecten:

1. het beheer op aantallen, gelet op de effecten van de begrazing op de doelen voor het gebied;
2. het dierenwelzijn.

Omvang van de populatie grote herbivoren in het kerngebied

Om de vegetatietypen en de -structuren die bijdragen aan een gevarieerd, vogel- en soortenrijk landschap te ontwikkelen en te herstellen, wordt het beheer in het kerngebied ingezet op het verminderen van de begrazingsdruk. De komende jaren wordt een totale populatie van 1100 grote herbivoren (voorjaarsstand) nagestreefd, waarvan circa 600 konikpaarden en hekrunderen. Dit aantal is bepaald op basis van historische gegevens/referentiesituaties. Voor de edelherten is het wenselijk om het aantal terug te brengen tot ongeveer 500, conform het hoofdstuk 10.5 edelhert uit het 'Faunabeheerplan provincie Flevoland 2019-2023', waarvoor de provincie Flevoland ontheffing heeft verleend. Bij het vaststellen van dit managementplan is deze ontheffing, hangende een juridische procedure tegen de ontheffing, door een rechterlijke uitspraak geschorst.

Aantalsregulatie van de populatie in het kerngebied

De populatie edelherten wordt niet actief gereduceerd zolang de ontheffing hiervoor geschorst is. Tot die tijd vindt alleen – ter voorkoming van onnodig lijden – afschot plaats van zieke of gebrekkige dieren. Een klein aantal geschoten edelherten wordt in het veld achtergelaten als voedsel voor andere dieren. Dit levert een bijdrage aan de biodiversiteit. Wanneer de schorsing van de ontheffing voor populatiebeheer is opgeheven, zal de populatie edelherten door afschot beheerd worden. De geschoten edelherten worden dan grotendeels voor menselijke consumptie aangeboden.

Van de heckrunderen en konikpaarden wordt jaarlijks een aantal dieren uitgenomen.

- De heckrunderen worden uit het gebied genomen door afschot en afgevoerd voor destructie.
- De konikpaarden worden uit het gebied genomen door ze te vangen, te chippen en te vervoeren. Wanneer er herplaatsingsmogelijkheden zijn in natuurgebieden worden, onder bepaalde voorwaarden (zie paragraaf 6.4.4), de paarden herplaatst. Als dit niet het geval is gaan de konikpaarden naar de slacht. Voor de slacht uitgenomen paarden worden zo veel als mogelijk ter beschikking gesteld voor (menselijke) consumptie.

Dierenwelzijn

Bij het beheer van de grote herbivoren ligt het accent op de gezondheid en het gedrag van de dieren. Om een goed algemeen beeld te hebben van de fysieke gezondheid worden alle drie de soorten grote herbivoren minimaal eens per week gecontroleerd. In de winterperiode (januari t/m april) wordt minimaal twee maal per week een controleronde uitgevoerd en voert de dierenarts minimaal 1 keer per maand een inspectieronde uit.

Tijdens de rondes wordt gekeken naar:

- Verwondingen bij individuele dieren;
- Ziekte onder de populatie;
- Afwijkend gedrag van individuele dieren;
- Body Condition Score van de heckrunderen en konikpaarden (bijlage 5).

Het controleren en inspecteren is erop gericht snel te reageren als een dier gewond of verzwakt is. Daarmee wordt onnodig lijden voorkomen. Onnodig lijden betekent dat dieren blootstaan aan omstandigheden die hun natuurlijk aanpassingsvermogen overschrijden. De lichamelijke conditie is dan zodanig dat het dier niet op eigen kracht kan herstellen. In dit managementplan is uitgewerkt wanneer en hoe er ingegrepen wordt bij verwonding, ziekte of gebreken. Hierbij is reactief beheer door afschot mogelijk. Bij twijfel wordt contact met de dierenarts opgenomen.

Er kunnen zich altijd extreme omstandigheden voordoen, waardoor voedseltekort ontstaat en de dieren in zeer slechte conditie geraken. Om dit te voorkomen is in dit managementplan de provinciale 'Beleidslijn Bijvoeren grote grazers Oostvaardersplassen in de winter, periode 2019/2023' doorvertaald naar het beheer.

Monitoring en onderzoek

In de Oostvaardersplassen wordt al jaren een uitgebreid monitoringsprogramma uitgevoerd. Deze monitoring is voor een groot deel een verplichting die voortkomt uit de beleidskaders (Natura 2000 en SNL). De monitoring levert essentiële informatie op over de ontwikkelingen van het ecosysteem in en van het gebied, de biodiversiteit en de grote herbivoren. De monitoringsgegevens worden in het jaarverslag van de Oostvaardersplassen gepubliceerd.

Voor het kerngebied van de Oostvaardersplassen is een onderzoeksagenda opgesteld die helpt onderzoeksvragen te prioriteren en in samenhang te beschouwen. Het veldstation biedt de ruimte om onderzoek uit te voeren.

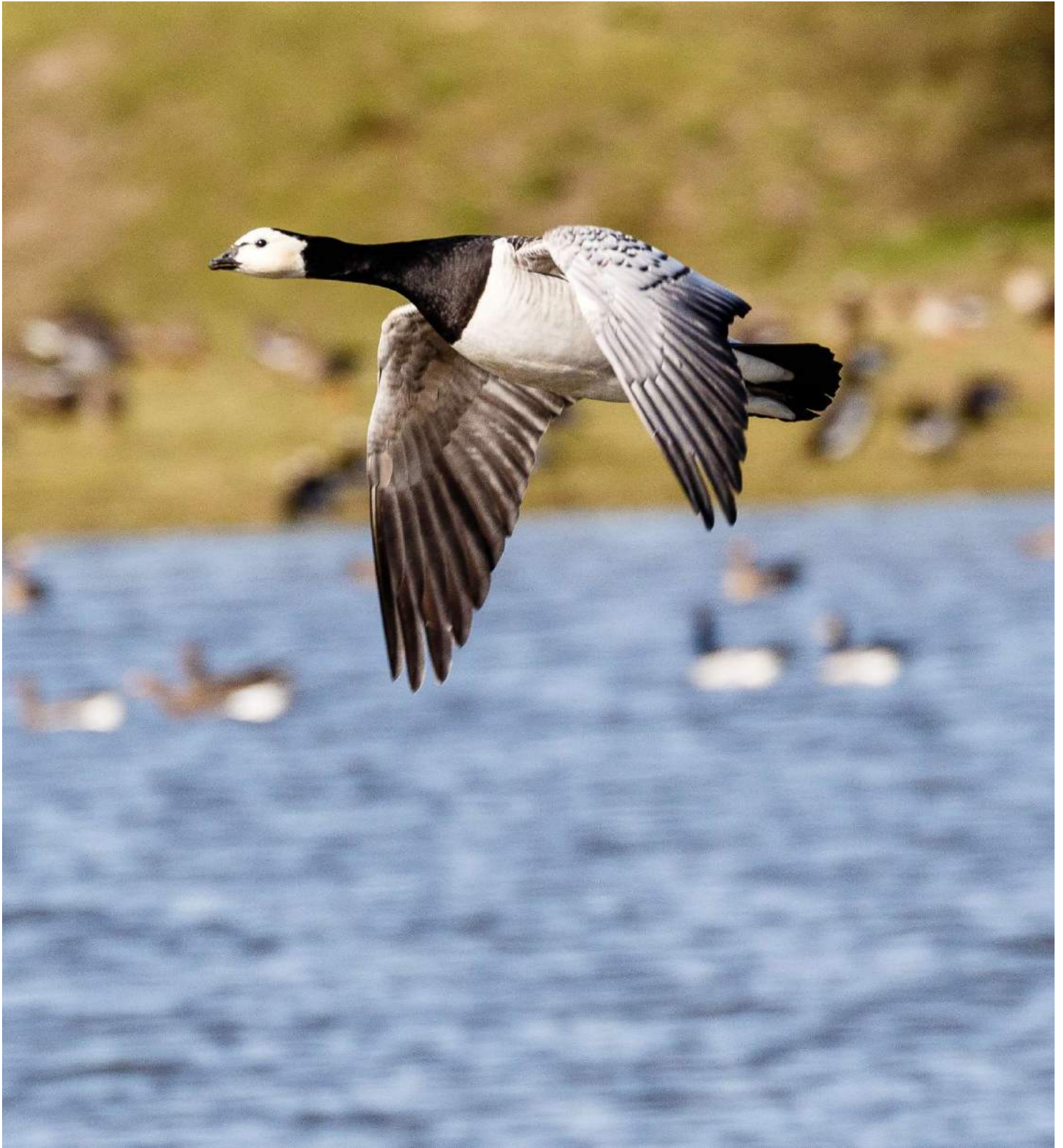
Omgevingsmanagement en communicatie

De Oostvaardersplassen wordt de komende jaren gepositioneerd als een natuurgebied van internationale betekenis dat onderdeel is van Nationaal Park Nieuw Land. Het is een gebied met een grote biodiversiteit dat bescherming nodig heeft en actief wordt beheerd.

Daarbij is de Oostvaardersplassen een gebied dat – o.a. door ligging en historie – op veel belangstelling van de Nederlandse en Flevolandse samenleving kan rekenen.

Nu het beheer van de Oostvaardersplassen met het vaststellen van het provinciale beleidskader in juli 2018 in een nieuwe fase is gekomen, is het van belang een mix van communicatievormen te gebruiken. Eén daarvan is omgevingscommunicatie die zich richt op de diversiteit in belangen en gevoelens van uiteenlopende doelgroepen in de samenleving.

Voor de verschillende communicatievormen wordt - indien noodzakelijk samen met gebiedspartners - een breed scala aan communicatiemiddelen ingezet om de verschillende doelgroepen en stakeholders bij de Oostvaardersplassen te betrekken.

1. Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de aanleiding om te komen tot dit managementplan beschreven. Daarbij wordt ingegaan op de status van het document en beschreven hoe het tot stand gekomen is. Tevens wordt beschreven hoe het proces van de managementplancyclus er uit ziet.

1.1 Algemeen

Bij het beheer van de Oostvaardersplassen is Staatsbosbeheer gebonden aan diverse kaders die richtinggevend zijn voor de inrichting en het beheer van het gebied, zoals de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn, de Ramsarconventie, het Biodiversiteitsverdrag en het NatuurNetwerk Nederland en het 'Beleidskader beheer Oostvaardersplassen'. Invulling geven aan de doelen vanuit deze beleidskaders gebeurt binnen de kaders van de Wet natuurbescherming en de nationale en provinciale natuurvisie. In de basis allemaal kaders die tot doel hebben om de biodiversiteit te behouden en waar mogelijk te versterken.

Als onderdeel van het Natura 2000-netwerk draagt het kerngebied van de Oostvaardersplassen bij aan de bescherming van dieren, planten en hun natuurlijke leefomgeving, met als doel de biodiversiteit (soortenrijkdom) te behouden. De Oostvaardersplassen is onderdeel van het Natuurnetwerk Nederland (NNN). Doel van het NNN is de realisatie van een robuust landelijk samenhangend netwerk van natuurgebieden dat voldoende (leef)ruimte biedt voor soorten en waarden die karakteristiek zijn voor de Nederlandse natuur. Dit netwerk dient beleefbaar te zijn voor mensen en bij te dragen aan het maatschappelijk welzijn (Omgevingsprogramma Flevoland, 2018).

Het internationale Biodiversiteitsverdrag dat Nederland heeft ondertekend, vormt het overkoepelende raamwerk voor behoud van biodiversiteit. Een opgave die binnen Nederland voor een groot deel in de natuurgebieden ligt en dus ook in de Oostvaardersplassen.

1.2 Aanleiding

Het beheer van de Oostvaardersplassen berust bij Staatsbosbeheer, rechtspersoon met wettelijke taak en eigenaar van het gebied. Het managementplan heeft geen juridische status, anders dan dat Staatsbosbeheer en Gedeputeerde Staten daar afspraken over hebben gemaakt. Het managementplan is een 'eigen' plan van Staatsbosbeheer, dat in de loop van de komende jaren kan worden vervangen door interne planfiguren of instrumenten die ook in de andere gebieden van Staatsbosbeheer worden gebruikt.

In het beleid ten aanzien van de Oostvaardersplassen hebben zich de afgelopen jaren meerdere ontwikkelingen voorgedaan. Een proces dat ingezet is met de decentralisatie van het natuurbeleid in 2014, waarmee de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van het natuurbeleid bij de provincies kwam. In 2015 schreef toenmalig staatssecretaris Dijkema in haar brief aan de Tweede Kamer, over de evaluatie van het ICMO beleid¹, dat de beleidsverantwoordelijkheid voor dierenwelzijn in het kerngebied van de Oostvaardersplassen overging naar de provincie Flevoland. Relevant is verder dat het Rijk en de provincie Flevoland in 2016 een overeenkomst sloten over het dierenwelzijn van de grote herbivoren. In juli 2018 hebben Provinciale Staten van Flevoland een nieuw beleidskader voor de Oostvaardersplassen vastgesteld, op basis van het advies van de commissie van Geel.

¹ ICMO (International Committee on the Management of large herbivores in the Oostvaardersplassen) is een internationale adviescommissie die op verzoek van de minister van LNV geadviseerd heeft over het beheer van de grote grazers in de Oostvaardersplassen. ICMO bestond uit internationale experts op het gebied van natuurbeheer en dierenwelzijn.

Op 20 juli 2018 is een convenant tussen de provincie Flevoland en Staatsbosbeheer ondertekend waarin onder andere het onderstaande is overeengekomen:

- *“Staatsbosbeheer stelt op basis van het provinciaal beleidskader in overleg met de provincie een nieuw managementplan op, waarbij wordt gewerkt vanuit een integrale visie op het beheer van het Oostvaardersplassengebied, afgestemd op overige ontwikkelingen zoals het Nationaal Park Nieuw Land;*
- *Het beheermodel van de grote grazers wordt in dit plan verder uitgewerkt in lijn met het provinciaal beleidskader. Het betreft een combinatie van strikt uitgevoerd vroeg-reactief beheer, aangevuld met een vorm van beheer die zich richt op aantalsregulatie, met als inzet dat de begrazingsdruk niet boven de 1500 dieren uitkomt;*
- *Staatsbosbeheer gaat pas tot vaststelling van het managementplan over nadat GS van Flevoland hiermee hebben kunnen instemmen.”*

1.3 Doel

Met het voorliggende managementplan van Staatsbosbeheer wordt uitvoering gegeven aan de afspraken uit het convenant tussen de provincie Flevoland en Staatsbosbeheer.

In het managementplan worden de vele opgaven vanuit de (beleids)kaders vertaald in een strategie voor het beheer, die vervolgens wordt omgezet in concrete activiteiten voor het (operationeel) beheer. Het managementplan is voor de beheereenheid Oostvaardersplassen van Staatsbosbeheer de leidraad bij het beheer. Het managementplan beschrijft het *wat* van het beheer (welke maatregelen er in het beheer worden uitgevoerd). Het *hoe* van het operationeel beheer (de concrete activiteiten) wordt vastgelegd in protocollen die Staatsbosbeheer gebruikt bij de feitelijke uitvoering.

In deze versie van het managementplan ligt het accent op het beheer van de grote herbivoren in het kerngebied (het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen). Wat betreft het beheer van de delen van de Oostvaardersplassen waar deze versie van het managementplan (nog niet) in voorziet, zijn de bestaande beheerplannen van toepassing.

1.4 Proces managementcyclus

Het managementplan is een adaptief plan (bijlage 1). Tijdens het uitvoeren van het beheer worden nieuwe ervaringen opgedaan. Daarnaast kan uit monitoring volgen dat bijsturing van het beheer noodzakelijk is om de doelen te behalen. Beide kunnen aanleiding zijn de beheeractiviteiten en dus de protocollen aan te passen. Met de opeenvolging van managementplan, protocol, uitvoeren, monitoren en evalueren ontstaat een cyclus van lerend beheren. Op basis van deze cyclus kan het managementplan aangepast worden.

Het opstellen, aanpassen en vaststellen van het managementplan en de protocollen is een verantwoordelijkheid van Staatsbosbeheer. Voor het managementplan geldt dat vaststelling gebeurt nadat Gedeputeerde Staten van Flevoland hun instemming hebben gegeven, conform de afspraak in het convenant.

Uiterlijk in 2026 evalueert Staatsbosbeheer het managementplan.

1.5 Consultatieronde

Bij het opstellen van het managementplan is ingezet op zorgvuldig onderbouwde afwegingen. Om dit te realiseren is in oktober 2019 een consultatieperiode georganiseerd. In deze periode zijn diverse organisaties en personen gevraagd te

reflecteren op de concepttekst. Tijdens de consultatieronde zijn er reacties gevraagd aan externe partijen waaronder:

- NVWA,
- Flevo-landschap,
- Beheereenheid Lauwersmeer,
- Stichting Ark,
- Stichting Foundation for Restoring European Ecosystems,
- Dierenartsen,
- SOVON,
- Wageningen Universiteit.

Daarnaast is een conceptversie van dit managementplan gepresenteerd aan en besproken met:

- De expertgroep reset grote grazers Oostvaardersplassen (ingesteld door de provincie Flevoland),
- Gedeputeerde Staten van Flevoland,
- De Fauna Advies Commissie van Staatsbosbeheer,
- De veterinaire commissie² van de Oostvaardersplassen.

² Voor de Oostvaardersplassen is een veterinaire commissie ingesteld, waarin drie dierenartsen zitting hebben. Elke dierenarts heeft zijn eigen specialiteit betreffende diergezondheid en diergedrag.

2. De beheerstrategie

In dit hoofdstuk worden de vele opgaves vanuit de (beleids)kaders vertaald in een strategie voor het beheer, waarbij de lessen uit het beheer van de afgelopen 25 jaar worden meegenomen. Vanuit de strategie worden de uit te voeren beheermaatregelen beschreven; de bouwstenen voor doelgericht beheer.

2.1 Het beheergebied

De Oostvaardersplassen bestaat uit vier deelgebieden, die ieder een eigen natuur- en recreatieve kwaliteit hebben en in de toekomst daarin onderscheidend doorontwikkelen. Iedere deelgebied heeft zijn eigen beheeropgave. De deelgebieden zijn (figuur 1):

- Het kerngebied (figuur 1, bruin), dat bestaat uit het moeras, het grazig deel en De Driehoek;
- Oostvaardersplassen Lelystad (figuur 1, blauw), dat gevormd wordt door het Hollandse Hout en een deel van het Nieuwe Natuurproject Oostvaardersplassengebied;
- Oostvaardersveld (figuur 1, turquoise), dat gevormd wordt door het Oostvaardersveld, Trekweggebied en een deel van het Nieuwe Natuur Oostvaardersplassengebied;
- Oostvaardersplassen Almere (figuur 1, rood), dat gevormd wordt door het Oostvaardersbos en Kotterbos.

Elk deelgebied bestaat weer uit verschillende gebiedsdelen. Deze zijn in bijlage 2 beschreven.

2.2 De opgaves vanuit de beleidskaders

Uit wet- en regelgeving, de aanwijzing van de Oostvaardersplassen als Natura 2000-gebied, het provinciaal beleidskader beheer Oostvaardersplassen en het nationale en provinciale natuurbeleid volgen opgaves die richting geven aan de inrichting en het duurzaam en doelgericht beheer van de Oostvaardersplassen. In bijlage 3 is een overzicht opgenomen van de kaderstellende plannen. Dit is geen uitputtende lijst. Het zijn de plannen waar de grootste opgaves uit voortkomen. Samengevat gaat het hierbij over (cursief de opgaves uit het provinciaal Beleidskader beheer Oostvaardersplassen):

- De hoogste prioriteit ligt bij het realiseren van de Natura 2000-doelen (de vogelwaarden) in het kerngebied;
- De biodiversiteit wordt vergroot en versterkt door te investeren in de realisatie van een veerkrachtig natuurgebied met een gevarieerd landschap. Een landschap waarin de verschillende landschappelijke zones in onderlinge samenhang functioneren. *'De uitvoering moet op een zodanige wijze gebeuren dat de biodiversiteit in het algemeen en de variëteit in vegetaties en daarmee de variëteit in het landschap worden bevorderd en in elk geval niet achteruitgaan'*;
- *'Het realiseren van een door de mens als bijzonder ervaren en kwalitatief hoogwaardig natuurgebied in de nabijheid van de stedelijke gebieden in Flevoland en de Randstad'. 'Voor de bezoeker dient de bijzondere beleving van verloren zijn in een 'ongerept' en uniek natuurgebied centraal te staan'. De ontwikkelingsvisie van Nationaal Park Nieuw Land is hierbij richtinggevend;*
- *Het betrekken van de wetenschap voor het uitvoeren van onderzoek dat nodig is om het ecosysteem beter te begrijpen, het beheer te evalueren en keuzes in de ontwikkeling van het Nationaal Park te onderbouwen;*
- *Het werken aan een breed maatschappelijk draagvlak voor het gebied en het beheer.*

2.3 Lessen uit het verleden

Ruim 25 jaar is in het kerngebied van de Oostvaardersplassen het beheer gericht geweest op natuurlijke processen. Dit proces is gevolgd via monitoring. Het beheer uit het verleden en de lessen die daaruit geleerd zijn wordt in bijlage 4 beschreven. Er zijn inzichten ontstaan over hoe natuurlijke begrazingsprocessen functioneren en de effecten van natuurlijke begrazingsprocessen op het welzijn van de dieren en de ontwikkeling van de vegetatie(structuur). Hieruit blijkt dat het kerngebied van de Oostvaardersplassen geen compleet natuurlijk systeem is. Het gevolg is dat het landschap van het grazige deel is veranderd van een gevarieerd landschap met struweel, ruigte en natte en droge graslanden naar een eenzijdig grasland.

Uit recente analyses van de monitoringsgegevens is geconcludeerd dat de biodiversiteit in het kerngebied de afgelopen decennia is teruggelopen als gevolg van de hoge graasdruk. Van de broedvogels die op de Rode Lijst van bedreigde soorten staan zijn er 21 uit het grazige deel verdwenen. Van de 14 aangewezen broedvogelsoorten staan 7 soorten op de Nederlands Rode lijst. Van deze 7 soorten zijn 4 soorten inmiddels uit het moeras verdwenen (woudaapje, kleine zilverreiger, blauwe kiekendief, grote karekiet) en is 1 soort sterk achteruitgegaan (roerdomp).

2.4 Het versterken van de veerkracht

De Oostvaardersplassen is één van de grotere natuurgebieden van Nederland. De grote schaal van het gebied en de voedingsrijke bodem en de ligging onder zeeniveau zijn belangrijke dragers voor de aanwezige natuur. Vooral het kerngebied is internationaal gezien een belangrijke halte op de vogeltrekroute van het hoge noorden richting Zuid-Europa en Afrika.

Om alle opgaves uit de (beleids)kaders te realiseren wordt via het beheer ingezet op het versterken van de veerkracht van het natuurgebied. Het doel daarbij is het realiseren van een gebied dat ruimte biedt aan ontwikkelingen in de natuur en daarmee een herstelvermogen in zich heeft. Een systeem dat ook kan reageren op klimaatverandering.

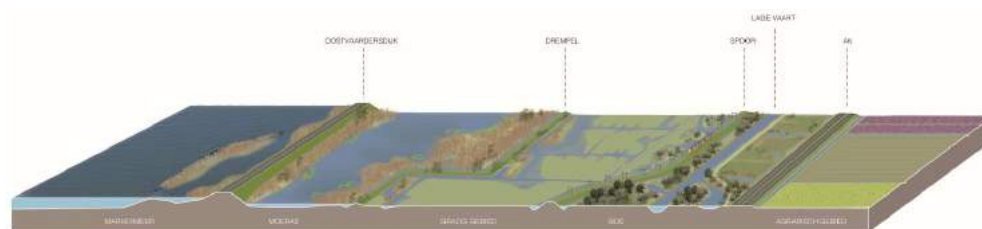
De veerkracht van het systeem wordt versterkt door de ruimtelijke structuur robuuster te maken. Hierbij gaat het om het investeren in de realisatie van een gevarieerd landschap, met een grote variatie aan habitats en natuurlijke overgangen tussen die habitats. Met deze investeringen zal de, bij dit landschap passende, biodiversiteit vergroten.

Het beheer van dit gevarieerd landschap wordt langs 5 strategieën vorm gegeven, te weten:

- Versterken van het landschap,
- Ruimte voor waterdynamiek,
- Levensvatbare populaties grote herbivoren,
- Bijsturen door grote ingrepen,
- Versterken van de natuurbeleving.

2.5 De strategie versterken van het landschap

Op landschapniveau wordt een opeenvolging van landschapstypes passend bij het wetlandstelsel van een laaglandmeer (figuur 2) gerealiseerd. Van noord naar zuid gaat het om het diepe open water van het Markermeer, het ondiepe open water en de rietlanden van het moeras, de natte graslanden met overstromingsvlaktes en de droge graslanden van het grazige deel, die overgaan via een halfopen bos weidelandschap in de gesloten bosstructuren of het agrarisch gebied van Flevoland.

Figuur 2: Opeenvolging van landschapstypes Oostvaardersplassen

Hiervoor wordt het landschap van de Oostvaardersplassen (her)ontwikkeld tot een landschap met open water, grasland, rietland, ruigte, struwelen en bosschages en bossen.

Het beheer van dit landschap is erop gericht om een mix van moeras, open water, grazige vlaktes, overstromingsgebieden, struweel en (voor een deel halfopen) boslandschappen te houden. Het functioneren van de verschillende ecosystemen wordt geoptimaliseerd. Daarbij wordt zo veel mogelijk gebruik gemaakt van processen die sturing geven aan de landschappelijke ontwikkeling. Die processen zijn:

- In het moeras de combinatie van waterpeildynamiek, sedimentatie en erosie, vegetatiesuccessie en begrazing door ruiende ganzen;
- In de graslanden en struwelen de combinatie van vegetatiesuccessie, begrazing door ganzen en grote herbivoren en waterpeildynamiek/inundatievlaktes;
- In de bossen de combinatie van opbouw van het bos in leeftijd (jong bos tot en met verval van bomen), soortensamenstelling en structuur van de verschillende vegetatielagen. In een deel van de bossen vormt open water en oevervegetaties een rol in het bereiken van de natuurkwaliteit en de recreatieve beleving.

2.6 De strategie ruimte voor waterdynamiek

Voor de Oostvaardersplassen wordt als referentie voor het waterbeheer een zoetwatermerensysteem met aangrenzende wetlands (moerassen) gebruikt, waarbij de wetlands via een gradiënt van nat naar droog verbonden zijn met het achterland. In het algemeen geldt dat in deze verschillende ecosystemen zowel intern als extern habitats met elkaar zijn verbonden via de uitwisseling van water, slib, nutriënten, dood organisch materiaal en organismen. Veel van deze stoffen worden via het water getransporteerd. In deze zoetwatersystemen spelen drie vormen van waterpeildynamiek een belangrijke rol:

- Seizoensdynamiek met hoge winterstanden en lage zomerstanden. Deze dynamiek zorgt voor het inunderen van graslanden en oevers zodat zij als paaigebied kunnen dienen voor vis en daarmee foerageergebied voor visetende vogels zijn; of het ontstaan van slikranden in de zomer en het najaar waar steltlopers kunnen foerageren;
- Langjarige dynamiek waarbij droge jaren worden afgewisseld met natte jaren (droog-nat cycli). Deze dynamiek zorgt voor natuurlijk ingrijpen in de vegetatiesuccessie, waarbij af en toe een 'reset' van riet- en oevervegetaties kan plaatsvinden waarmee deze duurzaam in stand blijven;
- Windgedreven dynamiek waarbij door harde wind een scheefstand van het waterpeil optreedt. Door deze scheefstand kunnen bij harde wind grote delen van de rietvegetatie of graslanden overspoelen waardoor bijvoorbeeld dood organisch materiaal los komt en mee teruggevoerd kan worden naar het open water, waar het een rol speelt in het voedselweb van het open water.

Het zijn deze vormen van dynamiek waar ruimte aan gegeven wordt zodat het klimaat nog steeds van invloed kan zijn op spontane ontwikkelingen die op grote schaal in het gebieden plaatsvinden. De toekomstige ontwikkeling van de Oostvaardersoeveren kan hier een grote bijdrage aan leveren.

2.7 De strategie levensvatbare populaties grote herbivoren

De inzet van de grote herbivoren is erop gericht om met behulp van een levensvatbare populaties grote herbivoren, een bijdrage te leveren aan het tot stand brengen en houden van een divers landschap. Hierbij dient het welzijn van deze in het wild levende dieren gewaarborgd te zijn. Voorkomen wordt dat dieren onnodig lijden vanwege ziekte, voedseltekorten of anderszins. Daarnaast worden beschuttingsmogelijkheden gerealiseerd.

Een van de conclusies op basis van monitoringsgegevens is dat er in het grazige deel structureel sprake is van overbegrazing, waardoor herstel van bos, struweel en ruigtes uitblijft en daardoor de biodiversiteit in het grazige gebied veel lager is dan mogelijk en gewenst. Dit geeft aanleiding om het beheer met grote herbivoren bij te stellen.

Daarbij komt dat er in de winter van 2017-2018 een grote sterfte opgetreden is onder de grote herbivoren. Ruim 2500 dieren hebben die winter niet overleefd. Deze situatie is niet alleen vanuit beheer ongewenst, ook maatschappelijk is er weerstand tegen het op grote schaal sterven van dieren.

Sinds 2018 wordt toegewerkt naar het actief sturen van de aantallen grote herbivoren en daarmee het begrazingsbeheer in het kerngebied. De inzet van het provinciaal beleid is dat *'er levensvatbare populaties grote herbivoren in het Oostvaardersplassengebied zijn en dat het welzijn van de dieren is gewaarborgd (voldoende voedsel door het jaar heen en voldoende beschuttingsmogelijkheden). De aantallen grote herbivoren worden actief op stand gehouden met een populatieomvang tussen de 1100 en 1500 dieren.'*

2.8 De strategie bijsturen door grote ingrepen

Daar waar de sturende processen vanuit hun natuurlijke dynamiek ontoereikend zijn, wordt door middel van incidentele interventies gestuurd om de doelen vanuit de verschillende kaders te behalen. Op het moment dat op basis van monitoringsgegevens blijkt dat een grote ingreep noodzakelijk is, wordt het proces om tot de ingreep te komen ingezet. Met grote ingrepen (zowel op watersysteemniveau, begrazingssysteem en bossysteem) wordt een impuls (of reset) gegeven aan een ontwikkelingsrichting van het ecosysteem. Na een dergelijke ingreep wordt weer ruimte gegeven aan de processen die sturing geven aan de landschappelijke ontwikkeling. Voorbeelden van dergelijke ingrepen zijn de moerasreset en de aanplant van de beschutting in het kerngebied.

De mate waarin de interventie past binnen het bestaande beleid is bepalend of dit aanleiding geeft om nieuwe/andere beleidskeuzes te maken. Deze beleidskeuzes dienen eerst verankerd te worden in een beleidskader, voor de interventie uitgevoerd kan worden.

2.9 De strategie versterken van de natuurbeleving

Met de ontwikkeling van Nationaal Park Nieuw Land wordt gewerkt aan een kwaliteitsimpuls voor de natuur en uitbreiding van de bereikbaarheid, recreatie en de voorzieningen in de Oostvaardersplassen. Dit binnen het gegeven dat de bescherming en ontwikkeling van de natuur, zeker in het kerngebied, altijd voorop staat. Hierbij wordt aangesloten op de doelen zoals vastgelegd in de ontwikkelingsvisie van Nationaal Park Nieuw Land (figuur 5, in bijlage 3). Het kerngebied van de Oostvaardersplassen is één van de robuuste natuurkernen, omringd door natuurgebieden met een divers aanbod aan activiteiten, waar de natuur ervaren kan worden. De ontwikkeling van de poortgebieden en het versterken van de recreatieve mogelijkheden in het kerngebied (zoals begeleide excursies en mogelijkheden voor natuurobservatie) staan hierbij centraal.

2.10 Oostvaardersplassen in beeld

De opgaves vanuit de (beleids)kaders kunnen niet alleen via beheermaatregelen gerealiseerd worden. Er zijn ruimtelijke inrichtingsmaatregelen nodig om de vele ambities te bereiken. Bij de invulling van die ruimtelijke inrichtingsmaatregelen maakt Staatsbosbeheer gebruik van het ‘mens- en biosfeerzoneringsmodel’ (figuur 6, in bijlage 3). Met dit model wordt invulling gegeven aan de drie hoofddoelen van de missie van Staatsbosbeheer: beter beschermen, meer beleven, duurzaam benutten.

De komende jaren wordt er binnen de Oostvaardersplassen gewerkt aan een aantal grote ruimtelijke opgaven. Voor een doorkijk naar hoe de Oostvaardersplassen zich de komende jaren gaat ontwikkelen is een landschapsimpressie gemaakt (figuur 3). In de landschapsimpressie zijn de ruimtelijke ontwikkelingen opgenomen die de komende tot circa 2024 uitgevoerd worden. Dit zijn:

- De ‘moerasreset’: het herstel van circa 500 hectare waterriet, ten behoeve van de moerasvogels;
- De ‘beschuttingsopgave’: aanleg van circa 300 hectare structuurrijk landschap, in het kerngebied, met hoge biodiversiteit dat beschutting biedt aan de grote herbivoren;
- De realisatie van water in het grazige gebied: 500 hectare natte graslanden en diverse poelen en watergangen, inclusief het mogelijk maken van intrek van vis.
- De ontwikkeling van mogelijkheden om de natuur te beleven in het grazige deel, inclusief De Driehoek.
- Buiten het kerngebied de realisatie van ‘poortgebieden’ bij Almere en Lelystad, gericht op het versterken en zoneren van de recreatieve mogelijkheden en het vergroten van de natuurwaarden.

Figuur 3: plankaart Oostvaardersplassen in beeld

3. Grote herbivoren

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het beheer van de grote herbivoren uitgewerkt. In het provinciaal beleidskader beheer Oostvaardersplassen (wat betrekking heeft op het kerngebied) is het volgende hierover vastgelegd:

- *De populaties grote grazers beheerst laten ontwikkelen in relatie tot de ontwikkeling van de Natura 2000-doelen, de vegetaties, biodiversiteit en condities van de grote grazers. Voor het beheer wordt een voorlopig plafond van 1500 dieren aangehouden;*
- *In het kerngebied komt een populatie grote herbivoren die qua omvang passend is bij het areaal grasland van circa 1100 hectare, dat resteert na uitvoering van vernattingsmaatregelen en de realisatie van de beschutting in het grazige deel;*
- *Bij beheer toepassen van een hand-aan-de-kraanprincipe in het beheer van de grote grazers, op basis van monitoringsgegevens en standaardiseren van de tellingsmethodiek van de grote grazers;*
- *Er vindt, wanneer dit nodig is, jaarrond beheer plaats door afschot van dieren die in een slechte conditie zijn en/of afwijkend gedrag vertonen.'*

3.2 Leefgebied van de grote herbivoren

Sinds 1996 wordt het kerngebied integraal begraaasd door edelherten, konikpaarden en hekrunderen. In het kader van de ICMO-adviezen zijn vanaf 2011 delen van het Oostvaardersbos en het Kotterbos, en De Driehoek in zijn geheel, opengesteld als beschuttingsgebied voor de grote herbivoren. Voor edelherten zijn deze gebieden jaarrond toegankelijk, voor runderen en paarden zijn delen alleen in de winter toegankelijk. Deze gebieden werden tot nu toe in de winterperiode afgesloten voor recreanten om de grote herbivoren rust te bieden.

In 2016 is een verbinding gerealiseerd tussen het grazige deel van de Oostvaardersplassen en het Oostvaardersveld, met als doel het Oostvaardersveld toe te voegen aan het leefgebied van de edelherten. In de planvorming is toen meegenomen dat ook het zuidelijk deel van het Hollandse Hout op termijn aan het leefgebied toegevoegd wordt. Tot 2019 hebben enkele edelherten gebruik gemaakt van de verbinding onder het spoor door, naar het Oostvaardersveld. De verwachting is dat de migratie naar het Oostvaardersveld vanuit het kerngebied beperkt zal blijven. Tegelijkertijd kan een autonome groei van de populatie in het Oostvaardersveld niet uitgesloten worden.

Het provinciaal beleidskader gaat uit van de realisatie van 300 hectare beschuttingsgebied in het grazige deel. Daarmee zou de noodzaak van het openstellen van de bossen als beschuttingsgebied op termijn komen te vervallen. Echter, de aanwezigheid van grote herbivoren in de gebieden die opengesteld zijn voor recreanten (waaronder de voormalige beschuttingsgebieden) is een meerwaarde voor de natuurbeleving van recreanten. Mede vanuit dit belang blijft in beginsel een deel van de bossen ook in de toekomst opengesteld voor edelherten.

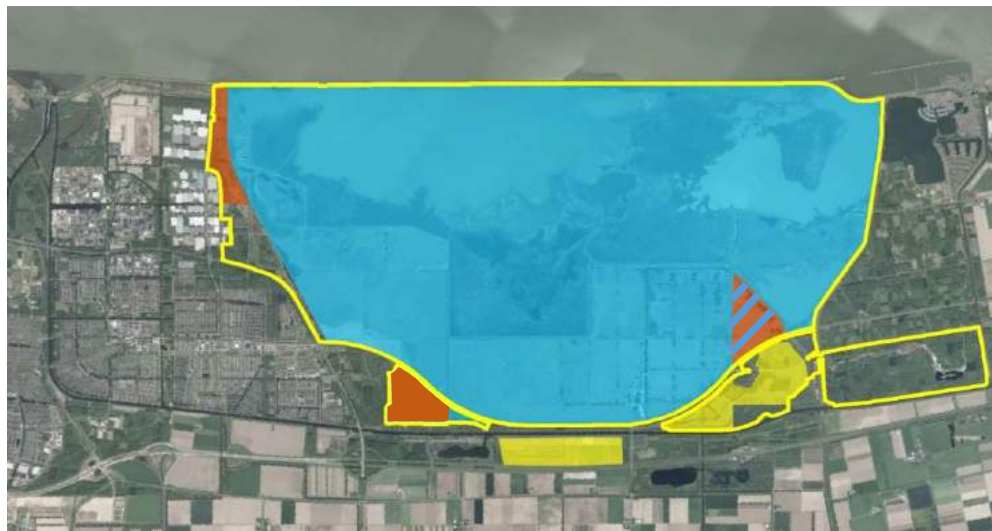
Voor de begrenzing van het leefgebied van de grote herbivoren geldt het volgende:

- Het leefgebied van de edelherten is vastgelegd in 'faunabeheerplan provincie Flevoland 2019-2023' (de gele lijn in figuur 4);
- Heckrunderen leven in de gebieden die voor recreanten niet opengesteld zijn (blauwe gebieden op figuur 4). Heckrunderen en publiek worden gescheiden vanwege het onberekenbare gedrag van dit runderras. De Driehoek wordt al jaren in de winter gebruikt door heckrunderen en is dan voor publiek gesloten.
- Konikpaarden in het kerngebied (blauwe gebieden op figuur 4) krijgen zoveel als mogelijk de ruimte om hun natuurlijk gedrag te vertonen. De paarden hebben

daar geen contact met het publiek. Uitzondering is De Driehoek waar al jaren publiek en konikpaarden komen.

- Bij extreme (weers)omstandigheden blijft de mogelijkheid bestaan het noordelijk deel van het Oostvaardersbos, het westelijke deel van het Kotterbos en De Driehoek (rode vlakken op figuur 4) open te stellen voor de konikpaarden en heckrunderen uit het kerngebied. Indien dit gebeurt, worden deze gebieden voor publiek afgesloten. De ambitie is deze gebieden, als het even kan, voor recreanten toegankelijk te houden.
- Het Oostvaardersveld en het Trekweggebied worden begraasd door konikpaarden (gele vlakken in figuur 4). Dit zijn zelfstandige kuddes, die niet in contact staan met de in het wild levende kudde in het kerngebied.

In het algemeen geldt dat - wanneer watergangen tussen de verschillende gebieden dichtgevroren zijn - de konikpaarden en heckrunderen vrij toegang hebben tot andere delen van het gebied (bijvoorbeeld het Oostvaardersbos). Wanneer deze situatie zich voordoet wordt bekeken of het betreffende gebied afgesloten wordt voor het publiek.

Figuur 4: Leefgebied grote herbivoren.

Gele lijn = leefgebied edelhert. Blauwe vlak = leefgebied heckrund en konikpaard. Gele vlak = leefgebied zelfstandige kuddes konikpaard dat niet in verbinding met de kudde in het kerngebied staat. Rode vlak = gebieden die bij extreme (weers)omstandigheden opengesteld kunnen worden voor heckrund en konikpaard en op dat moment eventueel afgesloten worden voor het publiek.

3.3 Populatieopbouw van de grote herbivoren

3.3.1 De betekenis van begrazingsbeheer

De betekenis van het begrazingsbeheer in relatie tot het behalen van de Natura 2000-doelen, is in het Natura 2000-beheerplan beschreven. Samengevat gaat het er om dat:

- Voldoende kortgrazige graslanden (nat en droog) worden gerealiseerd voor de Natura 2000-soorten zoals ganzen en eenden;
- Een structuurrijk en daarmee muizenrijk grasland ontstaat als foerageergebied voor roofvogels zoals kiekendieven;
- Zowel open poelen als poelen met oevervegetatie voor reigers, lepelaar, futen en dodaars, en ruigtes, riet en struweel als broed-, foerageer- en rustgebied voor diverse andere vogelsoorten aanwezig is.

In de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw kwam in het kerngebied een mix aan vegetatie(structuur)typen in ruime mate voor. Op dat moment was de diversiteit aan vogels in het gebied hoog.

3.3.2 De invloed van de begrazing op de vegetatieontwikkeling

De mate van en soort invloed van de begrazing op de vegetatieontwikkeling wordt niet alleen bepaald door het totaal aantal grote herbivoren maar ook door de soort herbivoren en de samenstelling daarin. Het samenspel van rund, paard en edelhert is van belang voor het functioneren en de ontwikkeling van het grazige gebied. Bepalende factoren in dat samenspel zijn het aantal herbivoren en het natuurlijke gedrag van de dieren, het voedselaanbod, de indeling van het gebied en de weersomstandigheden. De dieren gaan op zoek naar de plekken waar de omstandigheden voor hen het best zijn met betrekking tot voedsel, water, beschutting en rust.

De drie herbivorensorten (edelhert, konikpaard en hekrund) verschillen in hun gedrag en leveren daarmee gezamenlijk een grotere diversiteit in de vegetatiestructuur dan wanneer slechts één of twee soorten worden ingezet. Runderen en paarden hebben beide het hele jaar door een sterke voorkeur voor grassen. Als de dichtheden aan grote herbivoren in een gebied laag zijn, dan bestaat hun dieet voor meer dan 90% uit grassen. Daarnaast zijn zij door hun grootte ook goed in staat om met ruigte en riet overweg te kunnen, ondanks de iets lagere voedingswaarde ten opzichte van grassen. Als grassen in mindere mate aanwezig zijn en ruigte en riet wel in grote hoeveelheden beschikbaar zijn, kunnen runderen en paarden daarmee ook in ruime mate in hun voedingsbehoefte voorzien. De runderen en paarden zijn bij uitstek de soorten die er voor zorgen dat graslanden niet verruigen. Edelherten voeden zich eveneens met grassen, maar benutten daarnaast ook struiken en bomen (vooral knoppen, blad, twijgen en bast) om hun voedingsstoffen binnen te krijgen. Vooral vanwege hun grotere voorkeur voor struiken (vlier) en bomen, vervullen zij een belangrijke rol in het tegengaan van verbossing.

3.3.3 Terugblik 25 jaar beheer natuurlijke processen

Uit de terugblik 25 jaar beheer gericht op natuurlijke processen (bijlage 4) volgt een veranderd inzicht ten aanzien van het natuurlijk begrazingssysteem met grote herbivoren. Deze mix aan vegetatie(structuur)types in het grazige deel is als gevolg van de grote begrazingsdruk in de loop der jaren verloren gegaan. Daarmee is ook de biodiversiteit in het kerngebied teruggelopen (zie bijlage 4). Het herstellen van die vegetaties maakt een aanpassing van de populatieopbouw en het –beheer van de grote herbivoren noodzakelijk. Om ontwikkeling van de verloren vegetaties, en daarmee het landschap, te realiseren is een nieuwe balans nodig in de omvang van de totale populatie grote herbivoren en de onderverdeling van de aantallen van iedere soort. Daarbij staat de ecologische afweging voorop, maar het is niet de enige factor. Andere aspecten zijn de beheerbaarheid van de populatie, de maatschappelijke opinie rond het beheer van grote herbivoren en de beleefbaarheid van de populatie.

3.3.4 Omvang totale populatie: 1100 grote herbivoren

Voor herstel van de verdwenen ruigtes en struwelen (natuurlijke habitats) in het grazige deel en de daarbij passende flora en fauna, is gedurende meerdere jaren een begrazingsintensiteit nodig waarbij er netto toename van struiken en bomen mogelijk is. Vóór de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw was de populatie grote herbivoren zo gering in omvang dat struiken en bomen netto in aantal toenamen. Tegelijk verruigden sommige graslanden en ontstonden ruigtes en rietvelden. Na deze periode was de populatie grote herbivoren in aantal zo toegenomen dat er een afname van ruigte, riet, struiken en bomen optrad. In de periode van de omslag van netto toename van bomen en struiken naar netto afname, was de populatie grote herbivoren (in het voorjaar voor de geboorte van de jongen)

tussen de 1100 en 1500 dieren groot. Deze omslagperiode wordt gebruikt als referentie voor de bepaling van het totaal aantal grote herbivoren in begin april (voorjaarsstand), voor de komende jaren. Dit aantal komt overeen met wat in het provinciaal Beleidskader Beheer Oostvaardersplassen is vastgelegd.

3.3.5 Onderverdeling van de soorten grazers in het kerngebied

De onderverdeling van de 1100 grote herbivoren tussen de drie soorten, wordt gebaseerd op de doelen voor het kerngebied, het 'graas'-gedrag van de soorten en de energiebehoefte van de verschillende soorten. Bij een populatie van circa 1100 dieren betekent dit dat gewerkt wordt met een voorjaarsdoelstand van 500 edelherten en 600 runderen en paarden. De onderbouwing hiervan is:

- Natte en droge graslanden spelen een cruciale rol in het systeem van de Oostvaardersplassen. Daarom wordt het accent in de graasdruk gelegd op rund en paard, die grassen (korte vegetaties) als grootste aandeel in hun dieet hebben;
- Omdat paard en rund een hoger gewicht hebben (gemiddeld voor de totale populatie resp. 350 kg en 450 kg) dan edelhert (100 kg) is de totale energiebehoefte en daarmee de voedselopname per dag van edelhert veel geringer dan van paard en rund. Sinds 2008 is de totale energieopname van de alle herbivoren (inclusief de ganzen) in het grazige deel min of meer constant. De verhouding van de dagelijkse energiebehoefte van rund-paard ten opzichte van edelhert is respectievelijk circa 75% en circa 25%. Deze verhouding komt bij een populatie van 1100 dieren overeen met 500 edelherten en 600 runderen en paarden (zie Tabel 1 rekenvoorbeeld totale energiebehoefte bij 1100 grote herbivoren).

Tabel 1 rekenvoorbeeld totale energiebehoefte bij 1100 grote herbivoren

			totale energiebehoefte	
	N	kg	kcal/dag	%
rund	300	450	4103540	42
paard	300	350	3398602	35
edelhert	500	100	2213594	23
totaal	1100	900	9715737	100

3.3.6 Beheer van de populatie grote herbivoren

Bij het behouden van de kuddes grote herbivoren op de gewenste aantallen is het de mens die de kuddegrootte bepaalt. Dit gebeurt via populatiebeheer. Het is dus de mens die oordeelt welk dier de kudde verlaat. Daarbij wordt gelet op:

- Het behoud van de sociale groepen/structuren;
- Dat de sterkste en meest gezonde dieren overblijven.

De inzet van het beheer is dat de kuddes zo veel mogelijk zelfredzaam zijn. Dit betekent dat de afweging of een dier wordt uitgenomen gemaakt wordt in relatie tot het functioneren en de omvang en samenstelling (geslacht, leeftijd e.d.) van de populatie en de betekenis van het betreffende dier hierin.

3.3.7 Bijsturing omvang populatie grote herbivoren

Om voor de lange termijn inzicht te krijgen in de vraag welk aantal grote herbivoren voldoende is om de opgaven te halen, wordt tot 2026 gewerkt met het vaste aantal van 1100 grote herbivoren (voorjaarsstand). Om de effecten van het beheer van de grote herbivoren op de Natura 2000-doelen, landschapontwikkeling en biodiversiteit te volgen is langjarig onderzoek nodig. Landschapsecologische ontwikkelingen dienen altijd over een langere termijn beschouwd te worden.

Tot 2026 wordt een monitoringsprogramma uitgevoerd waarin de relatie tussen aantallen grote herbivoren, vegetatieontwikkeling en gebruik van het gebied door ganzen, reigers en roofvogels in beeld gebracht wordt. Hiervoor worden vier ontwikkelingen gemonitord (zie ook deel monitoring), te weten:

- Populatieontwikkeling grote herbivoren,
- vegetatiestructuurtypen,
- structuur graslanden,
- terreingebruik grote herbivoren, ganzen, roofvogels.

Hiermee wordt informatie verkregen die gebruikt kan worden voor toekomstige keuzes in het begrazingsbeheer gericht op *'de realisatie van de Natura 2000-doelen, ontwikkeling van vegetaties en ontwikkeling van de kuddes en het welzijn van de dieren'*. Op basis van deze monitoring kan eventueel tussentijds bijsturing van de verhouding paarden en runderen en het aantal grote herbivoren plaats vinden (lerend beheren).

3.4 Dierenwelzijn

3.4.1 Inleiding

Voor Staatsbosbeheer is een belangrijk onderdeel van dierenwelzijn het gegeven dat dieren hun natuurlijke gedrag kunnen vertonen. Het begrip dierenwelzijn heeft betrekking op het totaal van de mate waarin dieren:

- in staat zijn om gedurende het jaar voedsel tot zich te nemen;
- natuurlijk gedrag te kunnen vertonen, waaronder het vormen van een sociale kudde en vertonen van territoriaal gedrag;
- in natuurlijke sociale verbanden te leven;
- keuzes kunnen maken op het vlak van leefgebied en onderlinge relaties;
- beschuttingsmogelijkheden kunnen vinden voor bescherming tegen kou, hitte en wind.

Door factoren als de terreingesteldheid, de voedselomstandigheden en de voedselbehoefte, ontwikkelen de dieren een natuurlijke loop- en grasstructuur waarmee ze adequaat reageren om honger, dorst en onjuiste voeding te voorkomen. De grote herbivoren kunnen door dagelijkse migratie de plekken opzoeken waar de omstandigheden het best zijn.

Bij het beheer van de grote herbivoren wordt vooral ingezet op het voorkomen van onnodig lijden met het accent op de fysieke gezondheid en het sociale gedrag van de dieren. Als de goede omstandigheden binnen het gebied jaarrond voorhanden zijn en de grote herbivoren natuurlijk gedrag vertonen, is ingrijpen ten behoeve van dierenwelzijn op het niveau van de populatie naar verwachting niet noodzakelijk.

3.4.2 Controle van grote herbivoren

Controle van grote herbivoren is erop gericht om snel te signaleren of een dier gewond of verzwakt is. Daardoor wordt onnodig lijden voorkomen. Om een goed beeld te hebben van de fysieke gezondheid en het sociaal gedrag van de dieren worden de grote herbivoren regelmatig gecontroleerd.

Dagelijks alert

Boswachters die tijdens hun dagelijks werk in het veld zijn, zijn alert op afwijkend gedrag of verwonding van dieren. Indien zij afwijkend gedrag of verwondingen waarnemen melden zij dit en wordt actie ondernomen.

Wekelijkse controle

Minimaal één keer per week vindt een controleronde van de grote herbivoren plaats door een medewerker van Staatsbosbeheer. In de winterperiode (januari t/m april) wordt er minimaal twee maal per week een controleronde uitgevoerd. Tijdens de controleronde wordt gekeken naar:

- Verwondingen bij individuele dieren;
- Ziekte onder de populatie;
- Afwijkend gedrag van individueel dier;
- De Body Conditie Score van de heckrunderen en paarden .

Inspectieronde met de dierenarts

Minimaal eens per kwartaal vindt een inspectieronde plaats in aanwezigheid van een onafhankelijke dierenarts. De dierenarts voert in de winterperiode (januari t/m april) minimaal 1 keer per maand een inspectieronde uit. Tijdens deze rondes stelt de dierenarts de gemiddelde body condition score (bijlage 5) van de populatie konikpaarden en hekrunderen vast.

Body Condition Score

De Body Condition Score (BCS) (bijlage 5) geeft aan hoe mager of gespierd/vet een dier is en geeft daarmee een indicatie van de vetreserves van een dier. In de Oostvaardersplassen wordt de BCS gehanteerd als graadmeter voor de conditie van de hekrunderen en paarden. De ervaring uit afgelopen jaren is dat de runderen in de winterperiode als eerste in conditie achteruit gaan.

In de Oostvaardersplassen gebruiken we de methodiek van de BCS voor rund die ook bij landbouwhuisdieren gebruikt wordt. Deze kent een 5-puntsschaal. Een dier met score 1 is in zeer slechte conditie (ondervoed), met score 3 optimaal gevoed en score 5 veel te vet. Voor de paarden wordt dezelfde schaal gebruikt (zeer slecht tot zeer vet).

Verslaglegging en vervolg

Van de inspectieronde wordt een verslag gemaakt.

In het protocol 'Controle grote herbivoren' zijn de operationele aspecten van de controle uitgewerkt met als onderdeel het 'handelingsschema inspectie', het 'stroomschema handelen bij ziekte en verwonding' en de manier van verslaglegging.

3.4.3 Handelen bij ziekte en verwonding

Tijdens de controles en inspecties kunnen dieren worden gesignaleerd die zich afwijkend gedragen, ziek zijn of gewond (lijken te) zijn geraakt. Een wond of ziekte is niet altijd uiterlijk waarneembaar. Wanneer een niet waarneembare wond of een ziekte bij een dier aanwezig is, kan dit zich uiten in afwijkend gedrag van het dier (zoals niet eten, het niet verplaatsen of het buiten de groep blijven).

In het protocol 'Controle grote herbivoren' zijn het 'handelingsschema inspectie' en het 'stroomschema handelen bij ziekte en verwonding' opgenomen.

3.4.4 Bijvoeren van grote herbivoren

Gedurende het jaar wisselt de conditie van dieren van goed in de zomer tot minder in de winter. Dat is een proces dat bij de meeste dieren in noordelijke streken optreedt. De dieren slaan in de zomer een energievoorraad op om de winter door te komen. Het is natuurlijk als de energievoorraad uit de zomer ook daadwerkelijk ingezet wordt gedurende de periodes waarin meer energie nodig is (kou, laag voedselaanbod, bronst e.d.).

Met een kleinere populatie herbivoren in de Oostvaardersplassen ontstaat de situatie dat de draagkracht van het gebied, ook in de winterperiode, voldoende blijft om wintersterfte onder grote herbivoren door voedseltekorten te voorkomen. Dat betekent dat met een kleinere populatie in normale omstandigheden in principe ook niet hoeft te worden bijgevoerd om wintersterfte te voorkomen.

Bijvoeren kan noodzakelijk zijn, bijvoorbeeld bij bijzondere weersomstandigheden, of als er een tijdelijk natuurlijk voedseltekort is en het welzijn van de dieren in het geding is. In de provinciale beleidslijn 'Bijvoeren grote grazers Oostvaardersplassen in de winter, periode 2019/2023' zijn de criteria voor het eventueel bijvoeren vastgelegd.

Het overall effect van bijvoeren is dat dieren de conditie die ze op dat moment hebben langer vasthouden. Het is niet zo dat door bijvoeren dieren in een betere conditie

terecht komen. Het metabolisme van de dieren is in de winter ingesteld op het beperken van het gebruik van energiereserves en niet op het aanleggen van energiereserves.

De operationele uitwerking van het bijvoeren van de grote herbivoren is opgenomen in het protocol 'Bijvoeren grote herbivoren'.

Bijvoeren van mineralen

Bij begrazing van natuurterreinen kan uit de vitaliteit van de kudde en/of bepaalde specifieke kenmerken blijken dat er sprake is van een mineralentekort. Bij gestorven dieren kan zo'n tekort door middel van lever- en/of botonderzoek worden vastgesteld. Indien dit het geval is, wordt na advies van de veterinaire commissie bepaald hoe te handelen.

3.4.5 Voorkomen van onnodig lijden

'Onnodig lijden' betekent dat dieren blootstaan aan omstandigheden die hun natuurlijk vermogen om te herstellen overschrijden. De lichamelijke conditie is dan zodanig dat het dier niet op eigen kracht kan herstellen. Onnodig lijden wordt zoveel mogelijk voorkomen. Daarbij is snel en effectief handelen van belang om de duur van eventueel onnodig lijden zo kort mogelijk te houden. Bij onnodig lijden wordt het dier middels reactief beheer uit zijn lijden verlost. Reactief beheer vindt plaats door middel van afschot. Afschot is alleen toegestaan aan de daarvoor bevoegde medewerkers van Staatsbosbeheer of personen die in opdracht van Staatsbosbeheer handelen.

Reactief beheer vindt jaarrond plaats op alle grote herbivoren die, door onvoorziene omstandigheden lijden, of binnen afzienbare tijd zullen lijden. Hierbij moet vooral gedacht worden aan:

- Dieren met ernstige gedragsstoornissen;
- Dieren met fysieke mankementen die niet zelfstandig genezen, zoals:
 - gebroken ledematen;
 - zeer grote verwondingen in combinatie met afwijkend gedrag;
 - ingrijpende complicaties bij bevalling.
- Individuele dieren met een zeer slechte lichamelijke conditie. Voor runderen en paarden wordt de conditie bepaald volgens de 'Body Conditie Score' (zie 3.4.2). Bij individuele dieren met een BCS <2 is niet altijd sprake van lijden. Zo kan een oude koe er schonkig uitzien en zelfs een conditiescore van tegen de 1 hebben maar haar gedrag laat zien dat ze nog prima functioneert en een goede rol in de kudde vervult. Bij twijfel over de conditie van een hekrund of konikpaard vindt er afstemming met de dierenarts plaats.

Indien een zogende moeder geschoten moet worden dan wordt eerst het jong en daarna de moeder geschoten. Dit omdat een verweesd jong niet alleen kan overleven.

De operationele uitvoering van het afschot ten behoeve van reactief beheer is uitgewerkt in het protocol 'afschot grote herbivoren'.

3.4.6 Veterinaire monitoring

Veterinaire monitoring in de Oostvaardersplassen wordt voor alle drie de soorten grote herbivoren uitgevoerd ten behoeve van:

- preventie dierziekten in relatie tot volksgezondheid en veehouderij;
- een gezonde populatie.

Jaarlijks wordt van een aantal grote herbivoren bloedmonsters afgenomen en een aantal grote herbivoren wordt aan de Gezondheidsdienst voor Dieren (GD) aangeboden voor veterinaire controles.

Als het onduidelijk is waarom dieren gestorven zijn, kan een gestorven dier aangemeld worden bij de GD voor sectie of algemeen onderzoek. De GD onderzoekt onder normale omstandigheden alleen 'verse' kadavers.

De uitkomsten van de onderzoeken van de GD aan kadavers uit de Oostvaardersplassen, worden besproken met de veterinaire commissie van de Oostvaardersplassen. De veterinaire commissie brengt op basis van de uitslagen advies uit aan de Staatsbosbeheer over eventueel te nemen maatregelen.

De operationele uitwerking van deze onderzoeken en monitoring is in het protocol 'veterinaire monitoring' uitgewerkt. Dit protocol is opgesteld in samenwerking met de veterinaire commissie van de Oostvaardersplassen en wordt wanneer nodig in overleg met hen bijgesteld.

3.4.7 Meldplicht dierziekten

Alle diersoorten hebben te maken met ziekten en parasieten, dat is een natuurlijk fenomeen. De minister van LNV heeft een lijst vastgesteld van dierziekten die een bedreiging vormen voor de veehouderij. De intentie is dat deze ziekten in Nederland (of in Europa) niet mogen voorkomen. Iedere uitbraak van deze ziekten wordt onder regie van het ministerie aangepakt, om deze zo snel mogelijk de kop in te drukken. Indien in een kudde (paarden of runderen) een dier met een meldplichtige dierziekte wordt geconstateerd wordt dit gemeld bij het landelijk meldpunt van de NVWA.

3.5 Beheer van de edelherten

De edelherten in de Oostvaardersplassen zijn in het wild levende dieren van een beschermde inheemse diersoort.

3.5.1 Doelstand en populatie opbouw edelhert

De landelijke staat van instandhouding van het edelhert is goed. Binnen de provincie Flevoland is het leefgebied Oostvaardersplassen het enige aangewezen leefgebied voor edelhert. Voor dit leefgebied is een populatie van minimaal 500 dieren voorjaarsstand voldoende om de populatie voorlopig duurzaam in stand te houden, temeer daar de genetische diversiteit in de Oostvaardersplassen relatief hoog is in vergelijking met edelhertenpopulaties in omvangrijke bosgebieden in Nederland en Duitsland. Bijsturing van dit aantal kan plaats vinden als monitoringsgegevens daar aanleiding toe geven.

Het beheer van de populatie edelherten is in eerste instantie gericht op het bereiken van een geslachtsverhouding van 1:1 en een voldoende aandeel volwassen herten binnen het totaal aandeel mannelijke dieren. Zoals in het Faunabeheerplan Flevoland is vastgelegd kan op basis van monitoring later besloten worden hier verandering in aan te brengen. Ecologische argumenten die hierbij meegenomen worden zijn:

- Bij lage aantallen edelherten (voldoende voedsel) is overleving van mannelijke dieren groter dan bij hoge aantallen. Bij lage aantallen edelherten gaat de man/vrouw verhouding via natuurlijke verjonging naar 1:1 toe;
- Voor het realiseren van een grotere uitwisseling van genen van verschillende individuen, met als doel grotere genetische variatie in de populatie, is een man/vrouw verhouding van 1:1 het meest effectief.

Er zijn mechanismen die bijdragen aan de sturing in de populatieopbouw waar op dit moment onvoldoende inzicht over is. Nader onderzoek is nodig om het effect in beeld te krijgen. Hierbij gaat het bijvoorbeeld over:

- Het fenomeen dat afschot stress veroorzaakt, wat effect kan hebben op de geslachtsverhouding van de kalveren (de hypothese is dat bij stress er meer vrouwelijke kalveren geboren worden);
- Het effect van predatie door bijvoorbeeld wolf (niet in het gebied aanwezig) op de populatieopbouw.

3.5.2 Populatiebeheer van de edelherten

Het vangen, verstoren en verontrusten en doden van een wilde inheemse diersoort is in de Wet natuurbescherming verboden. Het is mogelijk om hier een ontheffing voor te krijgen. GS heeft de Stichting Faunabeheereenheid Flevoland hiervoor ontheffing gegeven. Deze ontheffing is doorgeschreven naar Staatsbosbeheer. Deze ontheffing is op het tijdstip van de vaststelling van dit plan door de rechter geschorst. Zolang de schorsing geldt kan er geen populatiebeheer van de edelherten worden uitgevoerd. In deze tijd vindt er alleen afschot plaats om onnodig lijden van een ziek of gebrekkig dier te voorkomen of bestrijden.

Op het moment dat de schorsing van de ontheffing is opgeheven, wordt in het kerngebied gestart met het beheer van de populatie edelherten tot een voorjaarsstand van 500 edelherten. Dit wordt gerealiseerd via (jaarlijks) actief beheer door afschot. Het actief beheer van de populatie van de edelherten wordt uitgevoerd in lijn met wat in het 'faunabeheerplan provincie Flevoland 2019-2023' is vastgelegd en de voorwaarden zoals die door de provincie verbonden zijn aan de ontheffing voor het afschot van edelherten.

Als actief beheer van de populatie van de edelherten wordt uitgevoerd, dan gebeurt dat zoals uitgewerkt in het protocol 'Uitvoering van het beheer van de populatie edelherten'.

3.5.3 Gewond of ziek edelhert

In de door de provincie Flevoland afgegeven ontheffing voor het 'doden van edelherten in de Oostvaardersplassen vanaf 1 januari 2020' is opgenomen dat te allen tijde afschot van zieke of gebrekkige dieren is toegestaan, om onnodig lijden te voorkomen.

3.5.4 Bijvoeren van edelherten

Het bijvoeren van de edelherten is verboden (artikel 3.32 Wet natuurbescherming). De Wet natuurbescherming biedt de mogelijkheid dat de provincie bij bijzondere weersomstandigheden of een tijdelijk natuurlijk voedseltekort waarbij het welzijn van de dieren in het geding is, een ontheffing voor bijvoeren van edelherten verleent.

3.6 Beheer van de konikpaarden en hekrunderen

De konikpaarden en hekrunderen in het kerngebied van de Oostvaardersplassen zijn in het wild levende dieren. De konikpaarden in het Oostvaardersveld en het Trekweggebied zijn gehouden dieren. Het beheer van deze paarden wordt beschreven in het beheerplan voor het Oostvaardersveld of het Trekweggebied.

3.6.1 Doelstand konikpaard en hekrund

Doelstand konikpaard en hekrund in het kerngebied

Uitgaande van een voorjaarsstand van de totale populatie grote herbivoren van 1100 dieren in het kerngebied, waarvan 500 edelherten, wordt voorlopig gestuurd op een voorjaarsstand van $(1100-500=)$ 600 konikpaarden en hekrunderen samen.

De combinatie van konikpaarden met hekrunderen levert de meeste diversiteit in de structuur van de graslanden en ruigtes. Afhankelijk van de ontwikkelingen van de vegetatie en het effect op de instandhoudingsdoelen kan besloten worden de onderlinge verdeling tussen de diersoorten aan te passen. Hierbij wordt gekeken naar de volgende processen:

- Paarden grazen overwegend in één kudde waarbij ze soms enkele dagen op een bepaalde locatie grazen. De paarden kunnen, net als edelherten en ganzen, het gras zeer kort afgrazen. Op deze manier ontstaan bij begrazing met paarden

locaties met zeer kort afgegraasd gras naast locaties die sterk zijn verruigd. Dit is gunstig voor ganzen en eenden die gras eten, maar minder gunstig voor runderen. De overgang van kort naar ruig ontbreekt vaak als er alleen begrazing door paarden plaats vindt.

- Runderen grazen veelal in verschillende groepen die niet zoals paarden enkele dagen op één plek grazen, maar dit veel meer verspreid door het gebied heen doen (er zijn meerdere groepen runderen die een eigen territorium hebben). Als gevolg daarvan ontstaat onder begrazing door runderen een grote gradiënt van kort afgegraasd grasland, via verruigd grasland tot ruigte. Als het gras zeer kort is (< 5 cm), benutten de runderen de ruigere vegetaties om te foerageren. Dit is geen probleem voor de runderen zelf, maar kan bij een te hoge druk een probleem vormen bij het tot stand brengen van het diverse landschap, waar juist ook de overgangen van kort grasland naar ruigte en de ruigtes zelf van belang zijn.

3.6.2 Het beheer van de populatie konikpaarden

Om de populatie konikpaarden op de doelstand te krijgen of te houden, worden paarden jaarlijks uit de kudde gehaald. Hierbij wordt rekening gehouden met de sociale structuur van de kudde.

Indien er een verzoek komt om konikpaarden in een ander natuurgebied te plaatsen ten behoeve van natuurbeheer, wordt de haalbaarheid hiervan verkend. Indien het haalbaar is, wordt dit verder uitgewerkt. Hierbij gelden de volgende voorwaarden:

- Het verzoek komt van een terreinbeherende organisatie met natuurdoelstellingen;
- De financiering van het uitplaatsen is geregeld;
- Het uitzetgebied voorziet in leefgebied van voldoende omvang en kwaliteit voor een levensvatbare populatie met behoud van sociaal gedrag en sociale structuur;
- Voldaan wordt aan de voorwaarden voor dierenwelzijn. Uitgangspunt hierbij is dat een dier in een positieve staat van welzijn kan verkeren doordat:
 - het de vrijheid heeft om normale, soort specifieke gedragspatronen te vertonen (waaronder kuddevorming, voortplanting, territoriaal gedrag), die het dier in staat stellen om zich aan te passen aan de uitdagingen die de heersende omgevingsomstandigheden bieden;
 - het in staat is om adequaat te reageren op:
 - honger, dorst en onjuiste voeding,
 - thermaal en fysiek ongemak,
 - verwondingen en ziekten,
 - angst en chronische stress.
- Een beheerplan is opgesteld waarin beschreven is hoe het beheer is geregeld (ook financieel) en hoe wordt omgegaan met calamiteiten (bijv. onvoldoende voedsel door het weer);
- Dat dieren niet gebruikt worden voor jachtdoeleinden.

Het teveel aan konikpaarden dat niet wordt uitgeplaatst, wordt jaarlijks uit het gebied genomen door ze te vangen en naar de slacht te brengen.

Hoe het beheer van de populatie van de konikpaarden wordt uitgevoerd is uitgewerkt in het protocol 'Uitvoering van het beheer van de populatie konikpaard'.

3.6.3 Het beheer van de populatie heckrunderen

Om de populatie heckrunderen op de doelstand te krijgen en te houden worden dieren jaarlijks uit de kudde genomen door middel van afschot in het veld. Hierbij wordt rekening gehouden met de structuur van de populatie en de sociale verbanden binnen een kudde. Deze dieren worden conform de wettelijke bepalingen voor destructie aangeboden. De ambitie is om ook – op termijn – de runderen voor consumptie te benutten. Op dit moment laat de wet- en regelgeving dit niet toe voor heckrunderen uit de Oostvaardersplassen.

Hoe het beheer van de populatie van de heckrunderen wordt uitgevoerd is uitgewerkt in het protocol 'Uitvoering van het beheer van de populatie heckrund'.

3.6.4 Bijvoeren van konikpaard en heckrund

De volgende omstandigheden zijn aanleiding om te besluiten de konikpaarden en de heckrunderen in de Oostvaardersplassen bij te voeren:

- Als de gemiddelde BCS op populatieniveau 2 of lager is, waarbij de runderen een belangrijke graadmeter zijn;
- Als er langdurig uitzonderlijke weer- of terreinomstandigheden optreden in combinatie met een teruglopende BCS op populatieniveau;
- Als van een kudde een specifiek effect wordt verwacht; bijvoorbeeld ten behoeve van het lokken van de kudden in de vangweide.

Als paarden en/of runderen in de – op dat moment - afgesloten vangweide en/of vangkraal staan, wordt ervoor gezorgd dat voldoende voedsel en drinkwater aanwezig is. Dit geldt ook voor de leefgebieden van de paarden buiten het kerngebied (Oostvaardersveld en Trekweg).

3.7 (Ge)dode grote herbivoren

3.7.1 Registratie van geschoten en gestorven grote herbivoren

Registratie van geschoten edelherten vindt plaats in het Fauna Registratie Systeem. Van de gestorven heckrunderen en konikpaarden wordt een aparte registratie bijgehouden. Dit betreft een eigen registratie van Staatsbosbeheer.

3.7.2 Benutting grote herbivoren voor de voedselketen

Geschoten gezonde edelherten en voor de slacht uitgevangen paarden worden zo veel als mogelijk ter beschikking gesteld voor (menselijke) consumptie. Indien dit niet mogelijk is wordt gezocht naar andere hoogwaardig gebruik van het vlees (bv diervoeding).

In het protocol 'benutting edelherten voor menselijke consumptie' is de operationele uitvoering uitgewerkt.

In het protocol 'benutting konikpaard voor menselijke consumptie' is de operationele uitvoering uitgewerkt.

3.7.3 Benutten ten behoeve van biodiversiteit

Het laten liggen van kadavers in het terrein komt de biodiversiteit ten goede. Net als onder natuurlijke omstandigheden waarin dieren die dood gaan door ziekte, voedseltekort of predatie in het veld blijven, dienen de kadavers als voedselbron voor raven, zeearenden, vossen en allerlei soorten insecten. Bovendien dragen kadavers bij aan de natuurlijke processen van energie- en nutriëntenstromen en –kringlopen doordat de kadavers via afbraak terugkeren in het systeem. Daarnaast creëren kadavers micro-biotoopters die ook voor planten gunstig kunnen zijn. De kadavers zijn zo op verschillende manieren onderdeel van diverse voedselketens, die bij elkaar de biodiversiteit van het gebied vergroten en versterken.

Het laten liggen van kadavers van edelherten is toegestaan. De kadavers van edelherten in het kerngebied blijven in beginsel in het veld achter als het vlees niet kan worden benut voor consumptie of verwijdering van het kadaver tot een te grote verstoring leidt. Daarnaast kan in voorkomende gevallen het ontweidse van geschoten edelherten in het veld worden achtergelaten.

Op dit moment worden kadavers van runderen en paarden niet in het veld achtergelaten, tenzij het onmogelijk is om de kadavers te verwijderen. Het is gewenst om de haalbaarheid te onderzoeken om een deel van de hekrunderen en konikpaarden die geschoten zijn ter voorkomen van onnodig lijden of die een natuurlijke dood zijn gestorven, in het kerngebied achter te laten. Dit omdat zij van betekenis zijn in het sluitend maken van natuurlijke processen van energie- en nutriëntenstromen en -kringlopen.

Zolang niet onderzocht is of een deel van de kadavers van hekrund en konikpaard in het veld achtergelaten kan worden ten behoeve van de biodiversiteit, worden de kadavers van hekrunderen en konikpaarden die via reactief beheer zijn geschoten of die een natuurlijke dood zijn gestorven uit het gebied gehaald en voor destructie aangeboden. Uitzondering hierop is de situatie dat het onmogelijk is om het kadaver te verwijderen of verwijdering van het kadaver tot een te grote verstoring leidt.

Indien dode grote herbivoren in het veld blijven liggen geldt dat:

- Kadavers alleen mogen blijven liggen als ze geen gevaar opleveren voor:
 - het ecosysteem;
 - de volksgezondheid.
- Kadavers dusdanig worden achtergelaten dat het publiek er niet onvoorbereid mee geconfronteerd kan worden.

3.7.4 Afvoer voor destructie

Geschoten dieren die niet de (menselijke) voedselketen in gaan of als kadaver in het veld achterblijven, worden afgevoerd voor destructie.

De operationele uitvoering is uitgewerkt in het protocol 'afvoer kadavers gestorven grote herbivoren'.

4. Monitoring en onderzoek

4.1 Monitoring

In de Oostvaardersplassen wordt al jaren een uitgebreid monitoringsprogramma uitgevoerd. Deze monitoring levert essentiële informatie op over de ontwikkelingen in en van het gebied en de biodiversiteit. Op basis van deze ontwikkelingen worden keuzes in het beheer gemaakt.

De monitoring wordt uitgevoerd conform het Natura 2000-beheerplan en de opgaven vanuit SNL. De monitoring die werd uitgevoerd in het kader van ICMO is in 2019 bijgesteld, waarmee deze aansluit op de opgave vanuit het provinciaal beleidskader en de bij de vergunning voor afschot afgegeven voorwaarden. De monitoring wordt langjarig volgens een vaste methodiek uitgevoerd, zoveel mogelijk door dezelfde personen. Hierdoor worden waarnemerseffecten tot een minimum beperkt.

Onderstaand overzicht laat zien vanuit welk kader welk type monitoring uitgevoerd wordt sinds 1 juli 2019.

- **Natura 2000 Oostvaardersplassen:**
 - Monitoring doelsoorten: jaarlijks, 4 maal in het broedseizoen, tellen aantallen broedparen kwalificerende broedvogelsoorten, inclusief 1 maal per jaar koloniebroeders;
 - Maandelijks niet broedvogels moeras en grazige deel;
 - Monitoring maatregelen (monitoren van effectiviteit van de maatregelen).
- **Provinciaal Beleidskader beheer Oostvaardersplassen:**
 - Populatieontwikkeling grote herbivoren (zowel volgen van de aantalsontwikkeling als de samenstelling van de populatie);
 - Gezondheid en dierenwelzijn grote herbivoren (inspectie op fysieke kenmerken en afwijkend gedrag inclusief BCS);
 - Ontwikkeling niet-broedvogels grazige rand van het kerngebied en rand van het moeras (jaarrond tellen);
 - Terreingebruik grote herbivoren, ganzen, roofvogels grazige rand kerngebied (wekelijks observeren van gedrag);
 - Ontwikkeling vegetatiestructuurtypen (jaarlijkse opname);
 - Ontwikkeling structuur graslanden (maandelijkse opname);
 - Waterstanden en waterkwaliteit (diverse meetpunten worden frequent bemonsterd);
- **SNL Oostvaardersplassengebied:**
 - Oostvaardersplassen inclusief Oostvaardersbos; dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), flora-inventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), natuurlijkheid (1x 6 jaar).
 - Kotterbos; dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), flora-inventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), vlinders en sprinkhanen (1 x 6 jaar), bosstructuur (1 x 12 jaar).
 - Oostvaardersveld; dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), flora-inventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 12 jaar) en vlinders en sprinkhanen (1x 6 jaar).
 - Hollandse Hout. Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), flora-inventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 12 jaar) en vlinders en sprinkhanen (1x 6 jaar).
- **Overig:**
 - Veterinaire monitoring (jaarlijks door de gezondheidsdienst).
 - Ontwikkeling niet-broedvogels Oostvaardersveld (maandelijkse niet broedvogel vogeltelling).

4.1.1 Uitvoering van monitoring en opslag van gegevens.

Om een betrouwbare analyse van monitoringsgegevens te krijgen, is het van belang dat:

- Monitoring langjarig volgens een vaste methodiek wordt uitgevoerd. Hierdoor leiden variabelen als het weer niet tot meetfouten;
- Monitoring (per onderwerp) zoveel als mogelijk door dezelfde persoon wordt uitgevoerd. Hierdoor zijn methodische fouten constant en hebben daarmee geen invloed op de analyse. Belangrijk hierbij is dat er regelmatig iemand meekijkt, om te voorkomen dat er blinde vlekken ontstaan.

Voor iedere monitoringsopgave is een protocol opgesteld. In dit protocol wordt het doel, de methodiek, de frequentie en de uitvoering beschreven. Tevens wordt aangegeven waar de data wordt opgeslagen.

Het streven is om op termijn alle data op te slaan in CMSI (Conservation Management System International)³. Op dit moment is CMSI nog niet voldoende ingericht om dit voor alle gegevens te doen. Het deel dat nu nog niet in CMSI kan worden opgeslagen, maar op termijn wel, wordt binnen Staatsbosbeheer lokaal opgeslagen in Excel en GIS bestanden.

4.1.2 Uitdragen van monitoringsgegevens

De monitoringsgegevens worden in het jaarverslag van de Oostvaardersplassen gepubliceerd. Dit publiceren betreft niet de ruwe data, maar de uitkomst van de analyse op basis van de ruwe data in relatie tot de opgave waar de monitoring voor uitgevoerd wordt.

4.2 Onderzoek

Voor de Oostvaardersplassen is een onderzoeksagenda opgesteld in samenwerking met de wetenschappelijke adviesgroep⁴. De onderzoeksagenda helpt onderzoeksvragen te prioriteren en in samenhang te beschouwen. Voor Staatsbosbeheer is een tweetal onderwerpen van prioritair belang om op te pakken:

- Maatschappelijk, politiek en bestuurlijk draagvlak voor het beheer van de Oostvaardersplassen;
- De ontwikkeling en het beheer van de Oostvaardersplassen op lange termijn, gegeven:
 - De Natura 2000 doelstellingen;
 - Het geven van ruimte aan natuurlijke processen en dynamiek;
 - Ecologische internationale en regionale relaties en verbindingen.

4.2.1 Veldstation

Met de oplevering van het beheergebouw in april 2019 beschikt de Oostvaardersplassen over een veldstation. Dit veldstation biedt de fysieke ruimte voor het uitvoeren van onderzoek. Naast werkruimte voor studenten is er een droog- en een nat laboratorium ingericht.

³ CMSi is een softwarepakket dat alle terreinbeheerders in Nederland gebruiken en hen ondersteunt in onder meer het opstellen van jaarplannen en begrotingen, het formuleren van werkinstructies, verslaglegging en evaluatie van beheer, opslag van monitoringsgegevens en het werken met GIS-kaarten.

⁴ De wetenschappelijke commissie is een tijdelijke commissie van gerenommeerde wetenschappers van verschillende wetenschappelijke instellingen geweest. De commissie bracht gevraagd advies uit over op te stellen onderzoek en de wijze hoe dit tot stand komt.

Om het veldstation operationeel te maken worden universiteiten en onderzoeksinstituten gevraagd uitvoering te geven aan de onderzoeksagenda. Belangrijke opgave hierbij is de financiering van het onderzoek te organiseren.

Studenten van alle opleidingsniveaus zijn welkom om binnen de onderzoeklijnen stage te komen lopen. Belangrijk hierbij is dat er zowel vanuit Staatsbosbeheer als de opleiding voldoende begeleidingscapaciteit aanwezig is. In de praktijk betekent dit dat er voor twee à drie studenten tegelijk stagemogelijkheden zijn.

Met Aeres Hogeschool en Aeres MBO (beide toegepaste biologie) is een samenwerkingsovereenkomst gesloten over inzet van Staatsbosbeheermedewerkers in het curriculum en studenten in het onderzoeksprogramma van Staatsbosbeheer.

4.2.2 Uitdragen van onderzoeksresultaten

Voor zowel de wetenschappelijke waarde als het creëren van draagvlak voor het beheer is het belangrijk dat de onderzoeksresultaten uitgedragen worden. Daarvoor wordt in de komende jaren een aantal sporen uitgewerkt, zoals het publiceren van wetenschappelijke resultaten, het organiseren van een summerschool en het organiseren van seminars.

5. Omgevingsmanagement en communicatie

5.1 Strategie

De Oostvaardersplassen wordt de komende jaren gepositioneerd als een natuurgebied van internationale betekenis dat onderdeel is van Nationaal Park Nieuw Land. Het is een vogelgebied met een grote biodiversiteit. De kwetsbare natuur wordt er beschermd. De verschillende beleidskaders (zoals Natura 2000, Kader Richtlijn Water, NatuurNetwerkNederland, provinciaal beleidskader beheer Oostvaardersplassen) en het feit dat de Oostvaardersplassen onderdeel is van Nationaal Park Nieuw Land zijn uitgangspunt voor de inrichting van het gebied, het beheer en de manier waarop aandacht gegeven wordt aan omgevingsmanagement en communicatie.

De nadruk van het beheer in de Oostvaardersplassen ligt op vogels, op de landschappelijke ontwikkeling en op een betere beleefbaarheid (zie hoofdstuk 9). Landschapsvormende processen vormen hierbij de sturende kracht (zie hoofdstuk 3.3.2).

Daarbij is Staatsbosbeheer zich bewust dat het gebied van belang is voor de Nederlandse en Flevolandse samenleving, en in toenemende mate aantrekkelijk is voor buitenlandse toeristen. Vanuit dat bewustzijn draagt Staatsbosbeheer bij aan maatschappelijke opgaven. Daarnaast heeft ieder natuurgebied een verhaal dat het verdient om te worden verteld. Dat gebeurt door mensen mee te nemen in het beheer van het gebied, bij het gebied te betrekken en met hen in contact te blijven. En door rekening te houden met wensen en gevoelens die er leven.

Iedereen die op uiteenlopende wijze met het gebied te maken kan hebben wordt in dit verhaal meegenomen. De houding waarmee het verhaal wordt gedeeld laat trots en openheid zien in het delen van kennis en ervaring. Het is inspirerend, feitelijk en proactief.

Het verhaal kan verschillende accenten hebben, passend bij interesse en belang van verschillende doelgroepen.

Met het gegeven dat het beheer van de Oostvaardersplassen in een nieuwe fase is gekomen, is het van belang dat de communicatie gebruik maakt van een mix van communicatievormen. Eén daarvan is omgevingscommunicatie, die nadrukkelijk aandacht krijgt.

5.2 Omgevingscommunicatie

Omgevingscommunicatie richt zich op de diverse belangen en gevoelens van uiteenlopende doelgroepen in de samenleving zoals burens, stakeholders, relaties, partners en overheden. Het doel is de omgeving en de samenleving open en op heldere en passende wijze te betrekken bij het gebied. Door te luisteren en te delen ontstaan verbindingen. Thema's voor deze gesprekken zijn onder andere Nationaal Park Nieuw Land, beheer grote grazers en werk in uitvoering.

De Oostvaardersplassen ondergaat de komende jaren grote veranderingen, onder andere geconcretiseerd door het uitvoeren van uiteenlopende projecten. Projectcommunicatie over de ingrepen in het gebied is wezenlijk voor de relatie met de omgeving en stakeholders.

5.3 Marketingcommunicatie

Via marketingcommunicatie wordt de Oostvaardersplassen als onderdeel van Nationaal Park Nieuw Land gepromoot. Doel is bekendheid bij verschillende gebruikersgroepen te realiseren om bezoek te genereren. Hiervoor zijn samenwerking in Nationaal Park verband en inzet van eigen capaciteit noodzakelijk.

5.4 Interne communicatie

Samenwerken in de eigen organisatie en met gebiedspartners vraagt om een goede onderlinge communicatie. Delen van relevante informatie is hier een belangrijk onderdeel van.

5.5 Communicatiemiddelen

Staatsbosbeheer zet voor de verschillende communicatievormen, en indien noodzakelijk samen met gebiedspartners, een breed scala aan communicatiemiddelen in om de verschillende doelgroepen en stakeholders bij de Oostvaardersplassen te betrekken. Afhankelijk van communicatievorm en –doel zijn dat onder andere de volgende middelen:

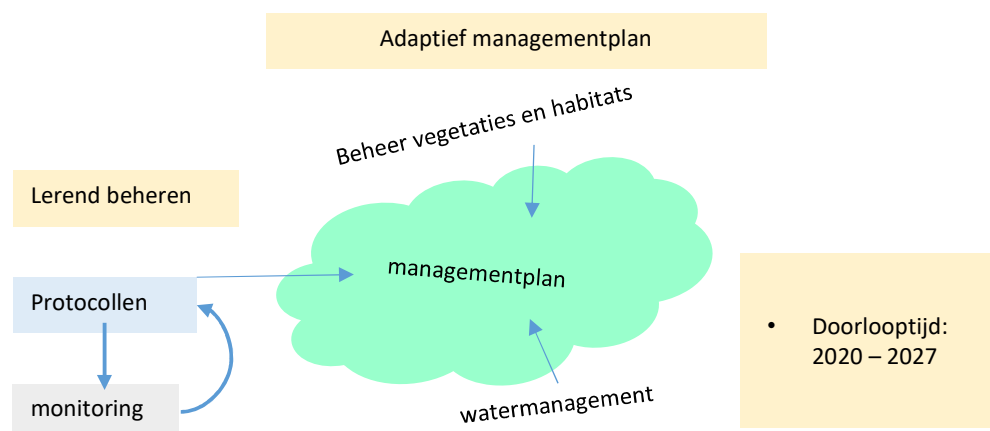
- Omgevingscommunicatie: onder andere bijeenkomsten en veldbezoeken; eigen digitale kanalen website, boswachtersblogs en social media; bebording en informatiepanelen;
- Externe communicatie via media;
- Marketingcommunicatie: waaronder website Nationaal Park, evenementen, papieren middelen, bezoekerscentra, campagnes;
- Interne communicatie: communicatiekalender intern, interne website, app-groepen, overleg werkgroepen gebiedspartners Nationaal Park.

Een nog op te stellen planning geeft de prioritering van de uit te voeren acties t.a.v. de communicatiemiddelen aan en plaatst de uitvoering in de tijd.

Een op te stellen werkprogramma beschrijft de concrete activiteiten in het kader van de omgevingscommunicatie die in de komende periode plaatsvinden.

Bijlage 1: Managementplan procedureel

Adaptief managementplan: Tot 2027 wordt het managementplan jaarlijks aangevuld op basis van nieuwe ontwikkelingen in het gebied. Zo wordt in 2020 het watermanagement toegevoegd op basis van de beslissingen over waterbeheer in het moeras na de moerasreset en in het grazige deel na realisatie van de vernattingsmaatregelen.

Lerend beheren: Op basis van ervaringen bij de uitvoering worden protocollen aangepast. Dit kan in enkele gevallen leiden tot een aanpassing van het managementplan.

Bijlage 2 Gebiedsbeschrijving

De Oostvaardersplassen is een verblijfplaats voor vele vogelsoorten als foerageer-, broed-, of rustgebied. Het kerngebied is internationaal gezien een belangrijke halte op de vogeltrekroute van Noord- naar Zuid-Europa en Afrika en omgekeerd. De Oostvaardersplassen is onderdeel van een wereldwijd en nationaal netwerk van topnatuurgebieden die het beschermen waard zijn.

De Oostvaardersplassen bestaat uit vier deelgebieden. Elk deelgebied bestaat weer uit verschillende gebiedsdelen. Hieronder wordt een beschrijving van de gebiedsdelen gegeven.

▪ Kerngebied Oostvaardersplassen

Moeras

Het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen is ten tijde van de drooglegging van zuidelijk Flevoland in 1968 spontaan ontstaan in de laagst gelegen delen van de polder. Binnen enkele jaren ontwikkelde zich een moeras-ecosysteem met een grote diversiteit aan vogelsoorten die in hoge aantallen het gebied bezochten. Vanwege deze natuurwaarden besloot de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders in 1975 om langs de Oostvaardersdijk een tijdelijk natuurgebied te realiseren.

Grazige deel

Vóór 1983 werd het grazige deel landbouwkundig ingericht (sloten, greppels, drainage). Op 800 hectare rond 'het Stort' na, werd het vervolgens ontgonnen en werden granen verbouwd en graslanden ontwikkeld.

In 1982 werd er bijna 2000 hectare aan het natuurgebied toegevoegd door aangrenzende gebieden niet verder te ontwikkelen tot landbouwgebied. Dit deel is het grazige deel geworden. Vanaf 1983 zijn delen begraasd met runderen en paarden en vanaf 1992 ook met edelherten. Sinds 1996 wordt het gebied integraal begraasd door deze soorten.

Natura 2000

In 1986 is het gebied als Staatsnatuurmonument aangewezen met als doel een zo compleet en natuurlijk mogelijk functionerend moerasesysteem tot ontwikkeling te brengen. Vervolgens is het gebied in 1989 onder de Vogelrichtlijn gebracht en aangewezen als Wetland onder het Verdrag van Ramsar. Op 23 december 2009 is de Oostvaardersplassen aangewezen als Natura 2000-gebied. In de praktijk betekent dit dat bij het beheer van het gebied het behouden van een goed functionerend leefgebied van de 31 vogelsoorten, waarvoor het gebied is aangewezen, voorop staat.

▪ Oostvaardersplassen Lelystad

Hollandse Hout

In de periode 1971-1980 is het Hollandse Hout aangelegd. Het Hollandse Hout is een grootschalig bos op rijke klei. Dit is een bostype dat in Nederland niet meer voorkwam, omdat die grondslag voor landbouw in gebruik is. Dit type bos is dan ook zeldzaam in Nederland. Natuurlijke analogen zijn rivierbegeleidende (ooi)bossen.

Ruim 60% van het bos bestond bij aanleg uit populier, ruim 20% uit de loofboomsoorten es, esdoorn, eik en beuk. Verder groeiden er de zachte loofboomsoorten wilg, els en berk en uit naaldboomsoorten. Veel van de populieren en essen zijn de laatste jaren verdwenen en het bos ontwikkelt zich tot multifunctioneel en gevarieerd loofbos waar duurzame houtoogst plaats kan vinden. In het zuidelijke deel van het Hollandse Hout is circa 300 hectare omrasterd om geschikt te maken als leefgebied voor het edelhert. Het Hollandse Hout wordt ingericht als het poortgebied van Nationaal Park Nieuw Land aan de Lelystadse zijde van de Oostvaardersplassen.

Nieuwe Natuur Oostvaardersplassengebied

Hollandse Hout Zuid

In 2014 heeft Staatsbosbeheer een voorstel ingediend voor de realisatie van nieuwe natuur in het Oostvaardersplassengebied. Doel van het plan is het verhogen van de natuurwaarden en de beleefbaarheid van het gebied.

Binnen het deelgebied Oostvaardersplassen Lelystad valt de kavel Hollandse hout uit het plan. Dit gebied is in de periode 2018/2020 ingericht als bos, waar semi verharde paden in combinatie met kijklocaties de natuurbeleving mogelijk maken. De kijklocaties lenen zich voor Beversafari's, maar kunnen ook zelfstandig door recreanten worden bezocht.

▪ Oostvaardersveld Oostvaardersveld

Het Oostvaardersveld was in eerste instantie een landbouwgebied met (deels spontaan ontwikkeld) bosgebied. Tussen 2007-2014 is het gebied twee keer op grote schaal heringericht. Met de herinrichting zijn waterpartijen en slenken gerealiseerd waarmee moeras en open water biotopen gerealiseerd zijn. Doel van deze herinrichting was tweeledig:

1. het vergroten van de biodiversiteit;
2. het aanbieden van een gebied voor recreanten waar het 'Oostvaardersplassen-gevoel' kan worden beleefd.

Onderdeel van het Oostvaardersveld is het Praambos. Dit is een spontaan ontwikkeld wilgenbos.

Grote delen van het Oostvaardersveld hebben een functie als foerageergebied voor kiekendieven. Het Trekweggebied (onderdeel van het Oostvaardersveld) is ingericht als foerageergebied voor (blauwe) kiekendief, in verband met de Natura 2000-opgave en de compensatieverplichtingen van de gemeente Almere.

Delen van het Oostvaardersveld en het Trekweggebied worden begraasd met konikpaarden (figuur 4). Deze gebieden zijn geen onderdeel van het leefgebied voor de konikpaarden uit het kerngebied.

Nieuwe Natuur Oostvaardersplassengebied

Trekweggebied/zanddepot

In 2014 heeft Staatsbosbeheer een voorstel ingediend voor de realisatie van nieuwe natuur in het Oostvaardersplassengebied. Doel van het plan is het verhogen van de natuurwaarden en de beleefbaarheid van het gebied.

Het Trekweggebied is ingericht als foerageergebied voor kiekendieven. Door een afwisseling van lage grasstroken en hoge bloemrijke stroken ontstaat een optimaal foerageergebied voor de kiekendief. In 2020 zijn konikpaarden in dit gebied uitgezet ten behoeve van het beheer van het grasland. Er zijn een aantal observatiepunten gerealiseerd waardoor de recreant van buiten het gebied in kan kijken en de natuur kan beleven.

Het Zanddepot is ook geschikt gemaakt als kiekendiefferageergebied door een beheer met strokenteelt (een combinatie van kruidenrijke stroken met agrarische producten). Ook in deze zone is geïnvesteerd in het beleefbaar maken van de natuur door het aanleggen van uitkijkheuvels.

▪ Oostvaardersplassen Almere

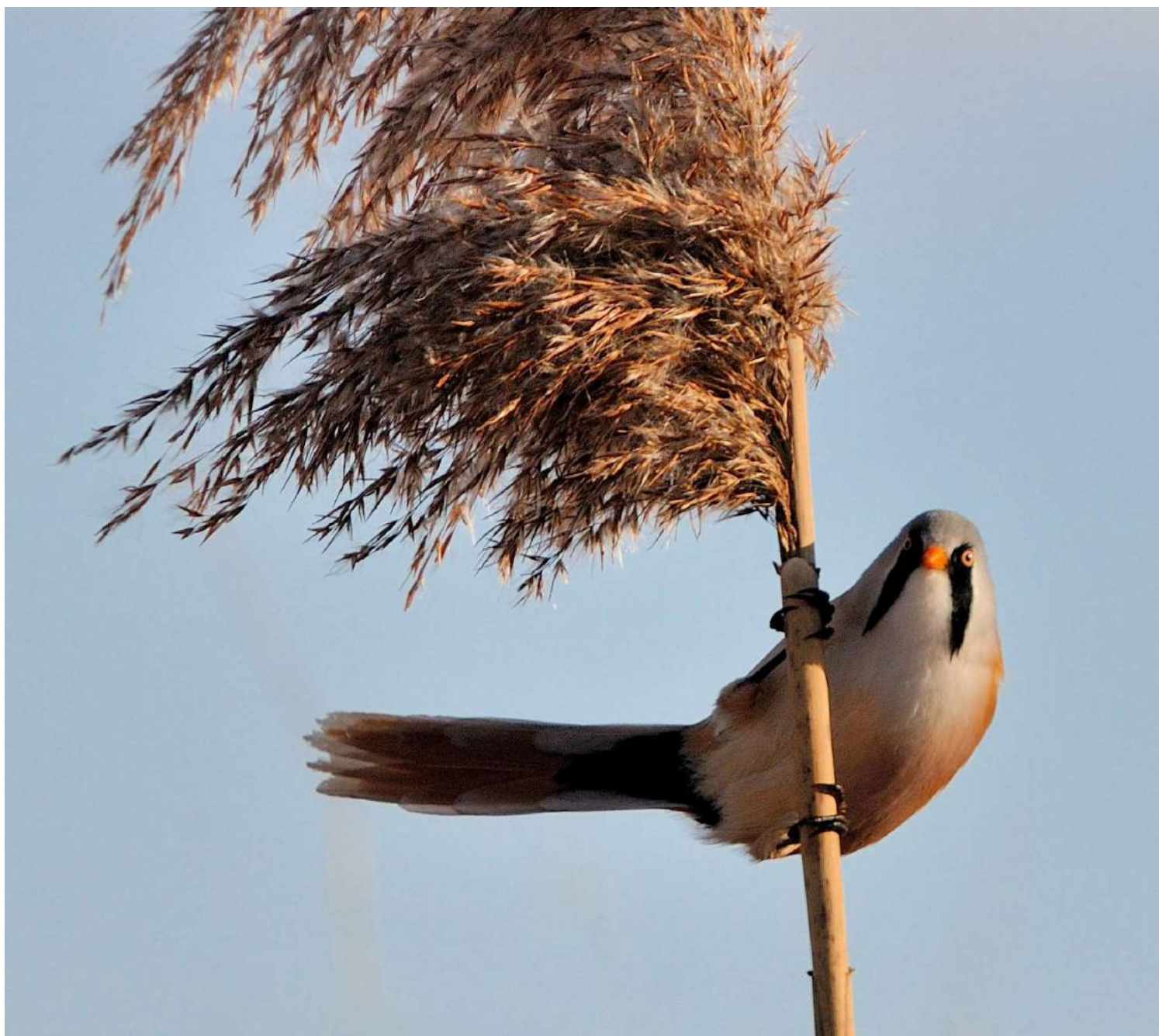
Kotterbos

Het Kotterbos is een jong bos. Het is in de jaren 1989-1992 aangelegd met voornamelijk populier, wilg en es. Het bos ontwikkelt zich tot multifunctioneel en gevarieerd loofbos waar duurzame houtoogst plaats kan vinden. In het gebied is een 'Natuurboulevard' aangelegd met informatie over de vroege geschiedenis van het gebied (onder andere sporen uit de Romeinse tijd). Een deel van het Kotterbos is verbonden met het kerngebied en daarom ook onderdeel van het leefgebied van heckrond, konikpaard en edelhert (figuur 4).

Oostvaardersbos

Het Oostvaardersbos is grotendeels aangelegd in de jaren 1981-1983. In die tijd was het gebruikelijk om relatief grote vakken met dezelfde boomsoorten aan te planten. Veel van die vakken zijn gevuld met populieren, die met hun snelle groei konden zorgen voor windvang, beschutting en eerste 'aankleding' van de toen nog kale polder. Een deel van het Oostvaardersbos is jaarrond leefgebied van edelhert (figuur 4).

Het Oostvaardersbos wordt ontwikkeld tot het poortgebied van het Nationaal Park Nieuw Land aan de Almeerse zijde van de Oostvaardersplassen. Onderdeel daarvan is de omvorming van productiebos (reeds in 2012 gestart) naar een gevarieerd recreatiebos.

Bijlage 3: Wet-/regelgeving en kaders

▪ Wet natuurbescherming

De Wet natuurbescherming beschermt Nederlandse natuurgebieden en in het wild levende planten- en diersoorten.

Sinds 1 januari 2017 zijn de provincies bevoegd gezag voor zowel gebiedsbescherming (waaronder Natura 2000 en Natuurnetwerk Nederland), als soortenbescherming en de bescherming van houtopstanden. De provincie is bevoegd gezag voor het verstrekken van vergunningen en ontheffingen.

▪ Wet dieren

De Wet dieren is een kaderwet waarin een integraal kader voor regels over gehouden dieren en daaraan gerelateerde onderwerpen is vastgelegd. De wet is sinds 1 januari 2013 van kracht en bevat ook enkele bepalingen die van toepassing zijn op niet-gehouden dieren. De minister van LNV is het bevoegde gezag voor de Wet dieren, de uitvoering daarvan berust bij twee onder het departement ressorterende diensten: de RVO en de NVWA.

▪ Natura 2000

Sinds 1979 is de Vogelrichtlijn van kracht en sinds 1992 de Habitatrichtlijn. Deze richtlijnen bestaan uit twee delen: 1) soortenbescherming en 2) gebiedsbescherming. Alle EU-lidstaten wijzen beschermde gebieden aan voor specifieke (leefgebieden van) (vogel-)soorten en habitats. De onder beide richtlijnen aangewezen beschermde gebieden vormen het Natura 2000-netwerk van beschermde natuurgebieden.

In de Natura 2000-gebieden worden dieren, planten en hun natuurlijke leefomgeving beschermd om de biodiversiteit (soortenrijkdom) te behouden. De biodiversiteit staat in Europa al jaren onder druk. Duurzame bescherming van flora en fauna is hard nodig. Het Natura 2000-netwerk moet de betrokken natuurlijke habitattypen, habitats van soorten en de leefgebieden van vogels in een gunstige staat van instandhouding behouden of, in voorkomend geval, herstellen.

De Nederlandse bijdrage aan het Europese netwerk van beschermde natuurgebieden bestaat uit ruim 160 gebieden. Deze gebieden liggen zowel op het land als op zee. Het kerngebied van de Oostvaardersplassen is een van die gebieden. Concreet gaat het in de Oostvaardersplassen om de bescherming en instandhouding van 31 vogelsoorten en hun leefgebied. Er zijn 33 specifieke instandhoudingsdoelen geformuleerd, waarbij voor de lepelaar en de grote zilverreiger twee doelen gelden; zowel als broedvogels als niet-broedvogels. Hoe de instandhoudingsdoelen worden bereikt en geborgd staat in het Natura 2000-beheerplan Oostvaardersplassen uit 2015. De bestuurlijke verantwoordelijkheid voor de uitvoering en totstandkoming van het Natura 2000-beheerplan ligt bij de provincie Flevoland. De maatregelen die in het beheerplan zijn vastgelegd liggen voor een deel in het moeras (zoals de moerasreset), voor een deel in het grazige deel (waaronder vernatting, aanleg poelen en realisatie intrek vis) en voor een deel buiten de Oostvaardersplassen (de kiekendieffoeragegebieden).

Voor de Natura 2000-opgave voor de Oostvaardersplassen zijn het aanwijzingsbesluit en het Natura 2000-beheerplan leidend.

▪ Kaderrichtlijn Water

De Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) is opgesteld om de waterkwaliteit in Europa te verbeteren. Het moeras van de Oostvaardersplassen is een waterlichaam voor de KRW (waterkwaliteitsdoelen). Voor dit deel geldt dat:

- De Natura 2000-doelen voorop staan;
- De KRW doelen gelijk zijn aan de huidige toestand. Dit geldt voor algemeen fysisch-chemische parameters en biologie (algen, waterplanten, macrofauna en vissen).

In 2020 worden de KRW-doelen voor de Oostvaardersplassen herijkt. De inzet is dat het moerasgebied aangeduid wordt als kunstmatig waterlichaam, met als waterbeheertype M14 (ondiepe matig grote, gebufferde plassen).

Daarnaast wordt in 2020 gewerkt aan het vaststellen van de ‘doelen overige wateren’ in het kader van de KRW. Deze doelen hebben betrekking op de overige wateren van de Oostvaardersplassen.

▪ Natuurnetwerk Nederland

Het Natuurnetwerk Nederland (NNN) is het Nederlands netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden. Doel van het netwerk is de realisatie van een robuust, landelijk samenhangend netwerk van natuurgebieden dat voldoende (leefruimte) biedt voor soorten en waarden die karakteristiek zijn voor de Nederlandse natuur. Een nevendoeel is dat dit netwerk beleefbaar is voor mensen en bijdraagt aan het maatschappelijk welzijn. De gebieden die onderdeel zijn van het NNN worden aangewezen bij provinciale verordening.

De Oostvaardersplassen is onderdeel van het NNN. De provincie Flevoland is beleidsverantwoordelijk voor het NNN. Vanuit die verantwoordelijkheid stelt de provincie jaarlijks het Natuurbeheerplan Flevoland op. In het Natuurbeheerplan Flevoland 2019 beschrijft de provincie de beleidsdoelen en de subsidiemogelijkheden voor het beheer van natuurgebieden, landschapselementen en voor agrarisch natuurbeheer inclusief groenblauwe diensten in de provincie.

Door de provincie wordt op basis van het Natuurbeheerplan subsidie conform het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL) beschikbaar gesteld voor het uitvoeren van het natuurbeheer inclusief de recreatieve basisvoorzieningen en monitoring. Staatsbosbeheer gebruikt voor planning en vastlegging van zijn beheermaatregelen het beheersysteem CMSI (Conservation Management System International).

Behalve dat de provincie beleidsdoelen vastlegt en de subsidie verleent voor het beheer, is de provincie bevoegd gezag om te beoordelen of ruimtelijke ontwikkelingen leiden tot aantasting van de wezenlijke kenmerken en waarden van het NNN-gebied. Voor de Oostvaardersplassen behoren daartoe:

- Moerasesysteem met verschillende stadia van moeras;
- Aanwezigheid van graslanden;
- Robuust en groot gebied;
- Aangewezen broed- en rustgebied voor moeras- en watervogels;
- Potentieel kerngebied voor otter;
- Leefgebied voor ruiende grauwe ganzen;
- Leefgebied voor edelherten, paarden en runderen.

Voor het reguliere natuur- en landschapsbeheer in de Oostvaardersplassen is het Natuurbeheerplan Flevoland leidend, voor zover niet in strijd met het Natura 2000-kader.

▪ Faunabeheerplan Flevoland 2019-2023

De faunabeheereenheid stelt op basis van beschikbare informatie een provinciaal faunabeheerplan op. Het bestuur van de Faunabeheereenheid, die uit een brede maatschappelijke samenstelling bestaat, stelt in gezamenlijkheid het plan vast. In het Faunabeheerplan stelt zij doelen ten aanzien van het voorkomen van schade en het bestrijden/beheren van soorten ten aanzien van de maatschappelijke doelen/belangen. Wanneer het bestuur een plan heeft vastgesteld wordt dit aangeboden aan Gedeputeerde Staten. Gedeputeerde Staten keuren na beoordeling op volledigheid en uitvoerbaarheid dit plan goed. Dit doen zij voor een periode van vijf of zes jaar. In 2019 is het hoofdstuk edelherten als aanvulling toegevoegd.

▪ Beleidslijn Bijvoeren grote grazers

Gedeputeerde Staten hebben een beleidslijn vastgesteld voor het bijvoeren van de grote grazers in de Oostvaardersplassen, thans de beleidslijn 'Bijvoeren grote grazers Oostvaardersplassen in de winter, periode 2019/2023'. Door een beleidslijn vast te stellen, maken Gedeputeerde Staten onder andere vooraf duidelijk welke afweging gemaakt wordt en welke criteria gehanteerd worden ten aanzien van het eventueel bijvoeren van edelherten. De beleidslijn sluit daarvoor aan op de beleidslijn 'sluiting jacht bij bijzondere weersomstandigheden'.

▪ Nationaal Park Nieuw Land

Sinds 2018 vormt de Oostvaardersplassen samen met de omliggende waterrijke natuurgebieden de Marker Wadden, de Lepelaarplassen en het Markermeer het Nationaal Park Nieuw Land. Een Nationaal Park van 29.000 hectare. De bundeling van de vier natuurgebieden in één Nationaal Park biedt nieuwe kansen voor het versterken van de ecologische en recreatief-toeristische betekenis van Nieuw Land.

In 2018 is de ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land opgesteld. De ontwikkelingsvisie geeft een beeld van de richting waar de acht gebiedspartners (de provincie Flevoland, Stichting Het Flevo-landschap, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Gemeente Almere, Gemeente Lelystad, het waterschap Zuiderzeeland en Rijkswaterstaat) naar toe willen: 'een internationaal uniek natuurgebied dat uitnodigt tot avontuur en op verschillende manieren kan worden beleefd'. De ontwikkelingsvisie schetst een beeld voor de lange termijn, zo'n twintig jaar vooruit.

In de ontwikkelingsvisie worden twee opgaven uitgewerkt:

1. Het vergroten, verbinden en versterken van de natuur;
2. Ruimte bieden aan natuurbeleving.

Een heldere ruimtelijke structuur draagt bij om tot één samenhangend gebied te komen. Binnen Nieuw Land gaat het om 'natuurkernen' die omzoomd worden door een 'natuurlint'. Het 'natuurlint' biedt mogelijkheden voor voorzieningen die bijdragen aan natuurbeleving. De 'dijken' in het Nationaal Park fungeren als ruggengraat en belvédères (figuur 5). De conceptuele inrichting van Nationaal Park Nieuw Land sluit aan op het ruimtelijk zoneringsmodel 'mens en biosfeer' zoals in het ondernemingsplan van Staatsbosbeheer als ontwikkelingsrichting voor natuurgebieden is gekozen (zie paragraaf 1.7.9). Nieuw Land positioneert zich als avontuurlijk, open, levendig, toonaangevend en innovatief. De gebiedspartners staan open voor nieuwe ontwikkelingen en activiteiten als die bijdragen aan één of beide opgaven.

Figuur 5: De ruimtelijke structuur van Nationaal Park Nieuw Land (uit de ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land, 2019)

Voor de recreatieve ontwikkelingen in de Oostvaardersplassen is de ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land richtinggevend.

▪ Ondernemingsplan 2020-2025 Staatsbosbeheer

Dit managementplan past in het Ondernemingsplan 2020-2025 van Staatsbosbeheer, hetgeen blijkt uit de volgende citaten uit dat plan.

‘Staatsbosbeheer speelt een belangrijke rol in de systeemverantwoordelijkheid van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit voor het realiseren van de internationaal afgesproken natuurdoelen met betrekking tot bescherming en instandhouding van leefgebieden en soorten die voortvloeien uit Natura 2000 (de Vogel- en Habitatrichtlijn), de verdragen van Bern en Bonn en uit de Conventie van Ramsar, gericht op de bescherming van wetlands. Het Biodiversiteitsverdrag dat Nederland ook heeft ondertekend, vormt het overkoepelende raamwerk voor behoud van biodiversiteit. Voorts zal Staatsbosbeheer bijdragen aan de afspraken die Nederland in het kader van het Akkoord van Parijs heeft gemaakt en in het Klimaatakkoord zijn geland via bosaanleg, klimaat slim bosbeheer en vernatting van veen’.

‘De invulling van de vermaatschappelijkingsopdracht die Staatsbosbeheer in de Wet verzelfstandiging heeft meegekregen, stelt de relatie natuur – samenleving centraal waarbij veerkracht en verbinding de belangrijkste sleutelfactoren zijn. Vanuit deze invalshoek worden natuur en landschap op een evenwichtige wijze meegenomen bij gebiedsontwikkelingen of –processen en neemt de betrokkenheid vanuit de samenleving hierbij en de waardering voor de ecosysteemdiensten toe. Onze gebieden vormen steeds vaker zowel de ecologische als economische pijler in het buitengebied. We zoeken voortdurend naar een balans tussen beschermen, beleven en benutten.’

‘Staatsbosbeheer werkt de komende jaren aan 4 doelen.

1. **Beter beschermen** van bos, natuur, landschap en cultuurhistorische waarden. Het ontwikkelen en versterken van de biodiversiteit en veerkracht in kenmerkende hoofdsystemen van het Nederlandse landschap, met name in de Natura 2000-gebieden.
2. **Meer beleven** door uiteenlopende bezoekersgroepen uit de samenleving actief te betrekken bij het beheer. De toegankelijkheid wordt geborgd en de basisinfrastructuur en voorzieningen moeten op orde zijn. Er wordt gericht ingezet op bijzondere belevingsconcepten en iconen met name in de Nationale Parken nieuwe stijl.
3. **Duurzaam benutten** van producten en (ecosysteem)diensten uit onze terreinen zoals hout, biomassa, wild, de verbetering van lucht, bodem en (drink)-water. Door meer eigen inkomsten te genereren uit het natuurlijk kapitaal streven wij,

marktconform samen met ondernemers en samenleving, naar kostenneutrale exploitatie van Staatsbosbeheer.

4. *Staatsbosbeheer wil een **toonaangevende publieke organisatie** zijn om voor en met de Nederlandse samenleving in goede verbinding het kenmerkende groene erfgoed te beheren en te ontwikkelen. Maar ook het uitdragen van landelijk vakmanschap en deskundigheid met partners en via projecten en innovaties wordt vergroot.'*

'Nederland heeft zich aan de VN-resolutie "Onze wereld transformeren: de 2030 Agenda voor Duurzame Ontwikkeling" met de Sustainable Development Goals gecommitteerd. Aan deze verantwoordelijkheid geeft Staatsbosbeheer de ruimtelijke vertaling via het 'mens en biosfeer' zoneringsmodel (figuur 6). Dit model is opgebouwd uit:

1. *Kernzone,
Dit heeft ten doel om de 'ecologische motor', de biodiversiteit van het gebied te herstellen. De Natura 2000-gebieden zijn de kernen. De inheemse vegetatie, bodem en waterhuishouding worden hersteld, zodat de soortenrijkdom, bodemvruchtbaarheid en opslag van koolstof in de bodem toeneemt;*
2. *Buffer- of landschapszone,
In deze zone wordt de bodemvruchtbaarheid hersteld door natuurinclusieve of kringlooplandbouw, die de bodem gezonder maakt in plaats van verder degradeert. Met herstel van de bodem verbetert ook de waterkwaliteit en het watervasthoudend vermogen, wat in zijn geheel ten goede komt aan herstel van biodiversiteit;*
3. *Ontwikkelingszone,
Dit is het gebied waar de hoogste economische productiviteit kan worden gerealiseerd. Bijvoorbeeld met intensieve duurzame landbouw en veeteelt, vastgoed, industrie en infrastructuur. De productiviteit van deze zone is, op de lange termijn, afhankelijk van de andere zones. De activiteiten in deze zone hebben veelal een effect op de andere zones.'*

Het kerngebied van de Oostvaardersplassen is een voorbeeld van zo'n kernzone; de ecologische motor van de Oostvaardersplassen waar natuurbeleving begeleid mogelijk is. De bossen rond het kerngebied zien wij als de zone waar in het kader van Nationaal Park Nieuw Land (zie paragraaf 1.7.8) geïnvesteerd wordt in het versterken van de natuurkwaliteit en het vergroten van de recreatieve en belevingswaarde van de natuur. Voor de Oostvaardersplassen bestaat de ontwikkelingszone uit de stedelijke gebieden van Almere en Lelystad en het agrarisch middengebied van Flevoland. Deze zone is onderdeel van de Metropool Regio Amsterdam (MRA).

Bijlage 4: Terugblik op vijftientig jaar beheer

▪ De ruiende grauwe gans

Begin jaren zeventig bleek dat de aanwezigheid van de ruiende grauwe ganzen in het moeras een belangrijke invloed had op de ontwikkeling van het moeras. Doordat de ganzen in de ruiperiode riet eten, zorgen zij voor een gevarieerde rietvegetatie. Dit levert een grote diversiteit in structuur van de rietvegetatie op, wat een grote diversiteit in moerasbroedvogels met zich mee brengt. Echter, bij een continu herhalen van rietvraat, verdwijnt uiteindelijk de rietvegetatie en daarmee de broedgelegenheid voor diverse soorten moerasbroedvogels. Naast de invloed van rietvraat door ganzen is ook het waterpeilverloop een belangrijke factor bij het verdwijnen van het riet. Vanwege het vrij constante waterpeil in het moeras, bezochten de ganzen, tijdens de ruiperiode, jaarlijks hetzelfde deel van het moeras en werd het riet steeds verder weggevreten. Tegelijk kon geen grootschalig herstel van de rietvegetatie plaatsvinden, omdat daarvoor droogval nodig is. In 1987 is in het westelijk deel van het moeras een kunstmatige peilverlaging uitgevoerd om herstel van het riet en de ontwikkeling van nieuw riet te stimuleren. Dit resulteerde in een reset van de successie in dit deel van het moeras, waar verschillende vogelgroepen van profiteerden.

▪ Ruimtelijke maatregelen in het grazige deel

In de jaren '90 van de vorige eeuw en begin jaren 2000 werden in het grazige deel diverse poelen aangelegd en werden in bepaalde delen, waaronder de Broeklanden, de grondwaterstand verhoogd om een gradiënt van nat naar droog te creëren. Hiermee werd het gebied nog geschikter voor diverse groepen watervogels, zoals steltlopers en reigers.

▪ Inzet van grote herbivoren

Om in het grazige deel voldoende oppervlakte kort gras voor herbivore ganzen en eenden, en open en gesloten poelen voor reigers, lepelaars, futen en dodaars aan te bieden, is vanaf de vroege jaren tachtig begrazing ingezet, zoals voorgesteld in de ontwikkelingsvisie die in 1987 was opgesteld. Hierdoor ontstond er ruimte voor natuurlijke processen die tot een afwisselend landschap met struweel, ruigte en kruiden leiden. Vanaf 1983 werden in delen van het terrein hekrunderen ingezet en vanaf 1984 ook konikpaarden. In 1992 werd het edelhert geïntroduceerd.

▪ Natuurlijke processen centraal

Sinds de introductie van de grote herbivoren is het beheer van het kerngebied van de Oostvaardersplassen, en daarmee ook van de grote grazers, erop gericht geweest om zoveel mogelijk ruimte te geven aan natuurlijke processen. De omstandigheden in het terrein bepaalden hoeveel dieren er in het gebied konden leven. De gedachte hierbij is dat in jaren dat er relatief weinig grote herbivoren in het gebied zijn ook de begrazingsdruk significant lager is. Daardoor ontstaat de ruimte voor processen die leiden tot het duurzaam herstel van en variatie in habitats met inbegrip van bos, struweel, riet, ruigte en structuurrijke graslanden. Hierdoor kan de biodiversiteit als geheel toenemen, waarmee wordt bijgedragen aan het behalen van de Natura 2000-doelen en andere natuuropgaves. De populatie grote herbivoren kan in die situatie weer in omvang toenemen tot er als gevolg van voedseltekort er een crash in de populatie grote herbivoren optreedt.

Door de beheerder werd ingegrepen wanneer de conditie van het individuele dier in combinatie met de (terrein- en weers)omstandigheden daartoe aanleiding gaven. Dit zogeheten vroeg reactief beheer volgde op het door de minister vastgestelde beleid, waarvoor de basis is geformuleerd in de adviesrapporten ICMO1 en ICMO2.

▪ Het effect van natuurlijke processen centraal

Aanvankelijk leverde deze vorm van begrazing een toename van de variatie in vegetatiestructuren op, waarbij er geen verdere uitbreiding van struweel optrad. Ruigte en korte graslanden kwamen naast elkaar in een mozaïek voor. Nabij waterelementen ontstonden zowel begraasde als onbegraasde oevers. Rond de periode 1996-2000 was de omvang van de populaties grote grazers dusdanig dat de processen van ontstaan en afbraak van de verschillende vegetatiestructuren in dynamische balans waren. Het grazige deel kende een hoge biodiversiteit.

De omvang van de populaties van de grote herbivoren bleef in de daaropvolgende jaren toenemen, met als gevolg dat steeds meer terrein werd omgevormd in korte grazige vegetatie. Hierdoor nam de diversiteit in vegetatiestructuren af, wat resulteerde in een afname van de totale biodiversiteit. Sommige soorten konden dankzij deze ontwikkeling juist in hoge aantallen voorkomen, zoals: ganzen, eenden, kieviten en goudplevieren.

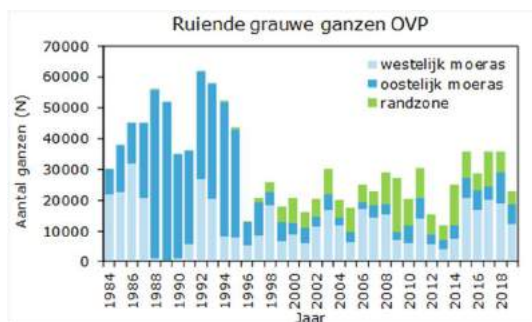
Uit recente analyses van de monitoringsgegevens is geconcludeerd dat de biodiversiteit in het kerngebied de afgelopen decennia is teruggelopen als gevolg van de hoge graasdruk. Van de broedvogels die op de Rode Lijst van bedreigde soorten staan zijn er 21 uit het grazige deel verdwenen. Dit is direct te correleren aan het verdwijnen van hun leefgebied (de vegetatiestructuurtypen) als gevolg van de hoge begrazingsdruk. Naast struweelsoorten als nachtegaal, grauwe klauwier en spotvogel gaat het ook om soorten van ruigte (paapje) en typische graslandsoorten als veldleeuwerik, graspieper en gele kwikstaart. Daar tegenover staat dat slechts enkele niet-broedvogels hebben geprofiteerd van de toegenomen begrazingsdruk met als resultaat een toegenomen areaal van grasland. Hierbij gaat het om brandgans, goudplevier en kievit.

Van de 14 aangewezen broedvogelsoorten staan 7 soorten op de Nederlands Rode lijst. Van deze 7 soorten zijn 4 soorten inmiddels uit het moeras verdwenen (woudaapje, kleine zilverreiger, blauwe kiekendief, grote karekiet) en is 1 soort sterk achteruitgegaan (roerdomp).

▪ Lessen uit het gevoerde beheer

Op basis van de monitoringsgegevens van de 30 jaar beheer in het kerngebied van de Oostvaardersplassen gericht op het ruimte geven aan natuurlijke processen zijn een aantal lessen getrokken; te weten:

- Het areaal struiken en struweel in het grazige deel is als gevolg van de begrazingsdruk volledig verdwenen;
- Sinds 2000 is het areaal grasland toegenomen terwijl het aantal ruiende grauwe ganzen sindsdien gelijk gebleven is (schommelend rond een evenwicht) (figuur 7);
- Door gebrek aan diversiteit in de ondergrond en het watersysteem is er onvoldoende diversiteit in het landschap. Hierdoor is het gehele grazige gebied integraal permanent leefgebied van de grote grazers. Natuurlijke impulsen om deelgebieden periodiek niet als leefgebied te gebruiken ontbreken;
- Door de afwezigheid van predatoren is er voor de grote herbivoren geen aanleiding delen van hun leefgebied te mijden;
- Het gevolg van de vorige twee punten is dat de grote herbivoren het gehele grazige deel uniform afgrazen en daarmee zijn er geen kansen voor processen van (plaatselijk) herstel van de vegetatie;
- Sinds 1998 is voor de kudde grote herbivoren de verhouding tussen aanbod aan energie (voedsel) en verbruik van energie zodanig dat voor alle drie de grote herbivoren geldt dat er sprake was van sterfte door te kort aan energie (= voedseltekort) in de winter;
- De populatie grote herbivoren naar een situatie groeide waar paard en rund samen ongeveer de helft van de populatie grote grazers vormden.
- De populatie grote grazers herstelt zich sneller na een crash dan dat de vegetatie zich herstelt.

Figuur 7: ontwikkeling aantal ruiende grauwe ganzen in het kerngebied van de Oostvaardersplassen

De conclusie is dat er structureel sprake is van overbegrazing, waardoor herstel van bos, struweel en ruigtes uitblijft en daardoor ook de biodiversiteit in het grazig gebied veel lager is dan mogelijk en gewenst. Een conclusie die aanleiding geeft om het beheer met grote herbivoren bij te sturen.

Daarbij komt dat er in de winter van 2017-2018 een grote sterfte opgetreden is onder de grote herbivoren. Ruim 2500 dieren hebben die winter niet overleefd. Deze situatie is niet alleen vanuit beheer ongewenst, ook maatschappelijk is er weerstand tegen het op grote schaal sterven van dieren.

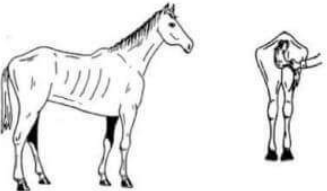
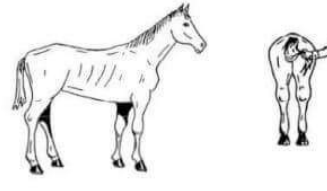
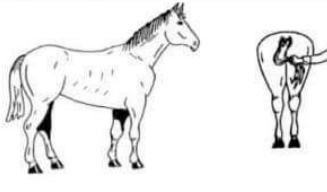
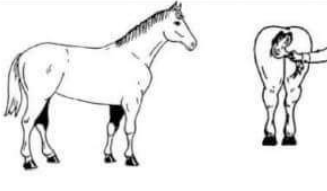
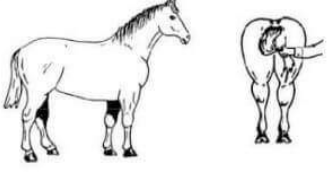
Bijlage 5: Body Condition Score

▪ Body Condition Score rund

Conditie		Lendewervels				Kruis		
score	doorn- uitsteeksels	bedekking tussen doorn- en dwars uitsteeksels	dwars- uitsteeksels	puik- vulling	bedekking tussen heupbeen en zitbeen	bedekking tussen heupbeenderen en wervelkolom	bedekking tussen staartwortel en zitbeenderen	
1.00	doorruitsteeksels als tanden van zaag	zeer sterk ingevallen	zeer prominent >1/2 lengte zichtbaar	zeer sterk ingevallen	ernstig ingevallen geen vlees aanwezig	sterk ingevallen	zitbeenderen, zeer prominent met diepe V-vormige holte onder staart	
1.25								
1.50	geraamte duidelijk zichtbaar	duidelijk ingevallen	1/2 lengte zichtbaar	sterk ingevallen	zeer licht beveleesd	sterk ingevallen	zitbeenderen prominent, U-vormige holte onder staart	
1.75	doorruitsteeksels individueel te onderkennen		1/3 - 1/4 zichtbaar	matig ingevallen	licht beveleesd	duidelijk ingevallen	eerste tekenen van vet	
2.00	geraamte duidelijk zichtbaar		<1/4 zichtbaar	engszins ingevallen	goed beveleesd	engszins ingevallen	zitbeenderen afgerond, ondiepe holte onder staart	
2.25	doorruitsteeksels vornen scherpe richel		duidelijke richel, geen afzonderlijke uitsteeksels zichtbaar	engszins ingevallen	hellend			
2.50	doorruitsteeksels vornen scherpe richel		duidelijke richel, geen afzonderlijke uitsteeksels zichtbaar	engszins ingevallen	hellend			
2.75	doorruitsteeksels vornen scherpe richel		duidelijke richel, geen afzonderlijke uitsteeksels zichtbaar	engszins ingevallen	hellend			
3.00	geraamte en bedekking goed in balans		duidelijke richel, geen afzonderlijke uitsteeksels zichtbaar	engszins ingevallen	hellend			
3.25	geraamte en bedekking goed in balans		duidelijke richel, geen afzonderlijke uitsteeksels zichtbaar	engszins ingevallen	hellend			
3.50	geraamte en bedekking goed in balans		duidelijke richel, geen afzonderlijke uitsteeksels zichtbaar	engszins ingevallen	hellend			
3.75	geraamte en bedekking goed in balans		duidelijke richel, geen afzonderlijke uitsteeksels zichtbaar	engszins ingevallen	hellend			
4.00	geraamte en bedekking goed in balans		duidelijke richel, geen afzonderlijke uitsteeksels zichtbaar	engszins ingevallen	hellend			
4.25	geraamte en bedekking goed in balans		duidelijke richel, geen afzonderlijke uitsteeksels zichtbaar	engszins ingevallen	hellend			
4.50	geraamte en bedekking goed in balans		duidelijke richel, geen afzonderlijke uitsteeksels zichtbaar	engszins ingevallen	hellend			
4.75	geraamte en bedekking goed in balans		duidelijke richel, geen afzonderlijke uitsteeksels zichtbaar	engszins ingevallen	hellend			
5.00	veel te vet	ingebed in vet	ingebed in vet	ingebed in vet	ingebed in vet	ingebed in vet	ingebed in vet	

▪ Body Condition Score paard

BODY CONDITION SCORE FORMULIER

1 Zeer Mager		<p>Wervelkolom, heupbeen en ribben:</p> <p>Spierweefsel:</p> <p>Vetbedekking:</p> <p>Croupe, hals en rug:</p> <p>Achterhand:</p>	<p>Tekenen scherp af</p> <p>Nauwelijks aanwezig</p> <p>Geen sprake</p> <p>Ingevallen</p> <p>Wervelkolom hoogste punt</p>
2 Mager		<p>Wervelkolom, heupbeen en ribben:</p> <p>Spierweefsel:</p> <p>Vetbedekking:</p> <p>Croupe, hals en rug:</p> <p>Achterhand:</p>	<p>Nog steeds goed zichtbaar</p> <p>Beperkt aanwezig</p> <p>Geen sprake</p> <p>Licht ingevallen</p> <p>Wervelkolom hoogste punt</p>
3 Normaal		<p>Wervelkolom, heupbeen en ribben:</p> <p>Spierweefsel:</p> <p>Vetbedekking:</p> <p>Croupe, hals en rug:</p> <p>Achterhand:</p>	<p>Licht zichtbaar en tastbaar</p> <p>Licht bespied</p> <p>Licht vetbedekking op ribben</p> <p>Licht bespied</p> <p>Wervelkolom hoogste punt</p>
4 Vet		<p>Wervelkolom, heupbeen en ribben:</p> <p>Spierweefsel:</p> <p>Vetbedekking:</p> <p>Croupe, hals en rug:</p> <p>Achterhand:</p>	<p>Niet zichtbaar</p> <p>Bespiering licht te onderscheiden</p> <p>Vet op achterwerk, hals en rug</p> <p>Achterwerk is vlakker- ronde halslijn</p> <p>Wervelkolom nog net hoogste punt</p>
5 Zeer Vet		<p>Wervelkolom, heupbeen en ribben:</p> <p>Spierweefsel:</p> <p>Vetbedekking:</p> <p>Croupe, hals en rug:</p> <p>Achterhand:</p>	<p>Niet zichtbaar of tastbaar</p> <p>Moeilijk te onderscheiden</p> <p>Vet op achterwerk is hoogste punt achterhand</p> <p>Veel vet op achterwerk, hals en rug</p> <p>Wervelkolom ligt dieper</p>

